

D 2981
C64.

APRÓ MAJORSÁG.

VAGYIS

A BAROMFI-TENYÉSZTÉS FOGLALATJA.

HONI ÉS KÜLFÖLDI TEKINTÉLYEK NYOMÁN

SAJÁT TAPASZTALATAIVAL BŐVITVE:

(SZÁMOS FAMETSZETEKKEL.)

Chongalam és becsület jutalm.

FARKAS MIHÁLY,

FÖLTELTEKOS.

970. Kelt. 1/4. 209.

PEST,

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

187 C.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

DELT. 1963

64-260

Post, 1870. Nyomatott heckenaat Gasztávni.

Baromfi-tenyésztés

Farras Mihály

Az apró majorság tulajdonképen a kisebb házi gazdaság köréhez tartozik, s mint olyan kiválólag a gazdasszony gondja alatt áll; a mezei szintugy mint a kertgazdászat, nemkülönben a háztartás körül évenként eleső hulladékok leghasznosabban baromfi-tenyésztés által értékesíthetők; miért is jól rendezett gazdaságban baromfi-tartás és tenyésztés nélkülözhetlen szükség: a házi fogyasztásra szükségelt tojás, sült és tollak, melyekért évenként több, lehet mondani százakra menő forintok vándorolnak ki a gazda erszényéből, jól rendezett apró majorság mellett mind megtakaríthatók.

De nemcsak saját szükségleteink fedezése, hanem nyereszkeskedési szempontból is, előnnyel kínálkozik a baromfi-tenyésztés, legkivált nagyobb városok közelében, s nem megvetendő jövedelmi forrása az a földiparnak, a szorgalmas gazdasszony pedig minden esetre meg fogja találni a mellett számadásait, s azon csekély költség éz gondviselés dús kamatokban meghozza gyümölcsét.

Nincs a gazdaságnak egy ága is, mely kevesebb gondnal és fáradozással járna, az apró majorságnál, nem kíván az utánjárást, s nagyobb erőmegfeszítést egy tekintettel átszemlélhető annak állománya, s legyen bár a baromfiak száma még annyi is, a gondos gazdasszony rendes etetés alkalmával mindannyiszor egy pillanattal meggyőződhetik annak állapotáról, persze hogy itt is, valamint mindenütt a gazdasszony

örszeme mindig résen álljon, s legkevésbé se biza-
kodjék a gondatlan, nem ritkán roszakaratu cselé-
dekre, kik a mai korszellemnél fogva mint afféle fize-
tett ellenségek, mindent inkább, csak nem a gazda
hasznát czélozzák, jusson tehát itt is mindannyiszor
eszünkbe azon bölcs mondat igazsága: „*Oculus do-
mini fastigat boves.*“

*   *   *

Jelen füzetkében rövideden egybefoglalva adjuk
a baromfi-tenyésztés és hizlalás körül, legjelesebb
honi és külföldi gazdák gyűjtött tapasztalatait, szó-
lani fogunk pedig nemcsak a hazai, hanem a becse-
sebb külföldi baromfiakról is, nevezetesen ki fogjuk
emelni azon előnyöket, melyekkel egyik vagy másik
kitünő faj tenyésztésre érdemesnek ajánlkozik; végül
egy külön függelékben a galambokról, úgy szintén
azon disz-baromfiakról is megemlékezünk, melyek nem
annyira haszon, mint inkább gyönyörködtetés szem-
pontjából az apró major diszéül szolgálnak.

I.

A tyúk.

Házi szárnyasaink között a tyúk kétségkívül egyike a leghasznosabbaknak, majdnem az egész föld kerekiségén elterjedve, a legszegényebb zsellér viskójától kezdve, a legpompásabb uri lakokig mindenütt föllelhető, s mintegy kiegészítő része szelidített házi állatinknak; rendkívüli szaporasága, tojása, tolla és húásával dúsan megfizeti azon csekély fáradságot és költséget, melyet tenyésztésére fordítunk.

Honi és külföldi tyúkfajok.

A tyúknak eddigelé hazánkban csak néhány fajtát ismerték, a legutóbbi évtizedek alatt azonban a világ különböző részeiből, legkivált pedig kelet Ázsiából többféle újabb tyúkfajok hozattak be, s egyesek, valamint társulatok által honosítva tenyészkísérlet alá vétettek, úgy hogy ma már mindenfelé elterjedve, részint fajtisztaságban, legtöbbször azonban a honi fajokkal keresztezve találhatók.

A honi tyúkfajok között legáltalánosabb:

1-ör a közönséges vagy házi tyúk, termete közepeszerű, feje taréjos, mely különösen a kakasnál, szembetünő, csőre (szája) alatt két torokfüggővel (szakáltaréjjal.) — A közönséges házi tyúk mind nagyságára,

mint pedig tollazatára nézve, igen változó; találkoznak közöttük búbos, kusza és gatyás tyúkok is; a kuszákat különösen szorgalmas tojóknak és jó kotlóknak tartják.

A régibb honosított tyúkfajokhoz tartozik:

2-or a *borzas tyúk*, visszafelé türemlett, ritkás szikár tollazata által feltűnő, melegebb tartományok-

Olasz búbos tyúk.

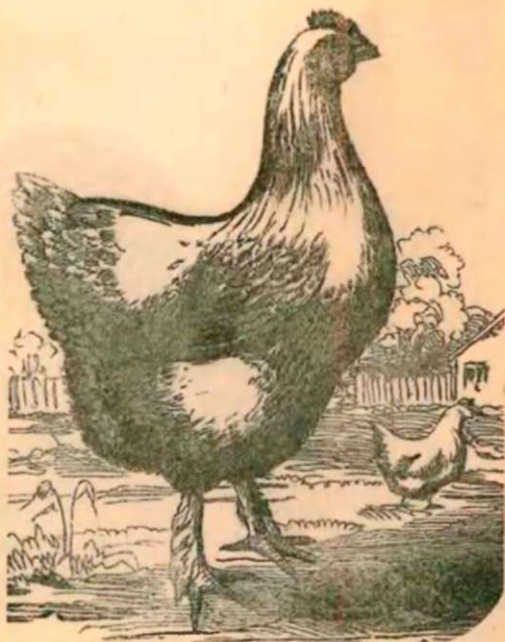
ból származik. Ritkás tollazata miatt költésre nem igen való, azonban mint szorgalmas jó tojót dicsérik.

3-or. Az *olasz búbos tyúk* nagysága és fejbubja által kitűnő, taréjja és torokfüggője alig észrevehető, azonban annál nagyobb tollszakállá van; tollazata közönségesen tiszta feketeszinű, van búbos fajtájú is, mely ellentétben a fekete tollazattal, igen csinos látványt nyújt.

4-er a *törpe tyúk* a közönséges házi tyúknak egyik fajtája, a melytől kurtább lábszárai által különbözik; habár törpe termete külsőleg nem is igen ajánlja, mint jó tojó és kotló egyaránt keresett.

Az ujabb honosított külföldi tyúkok közül legnevezetesebbek:

1-ör a *kochinkhinai tyúk* mint termetére, mint szokása és tulajdonságaira nézve különbözik honi

Kochin khinai tyúk.

tyúkfajunktól. — Kakasának nagy fölálló piros taréja, barnás-sárga, tollazata van, farka feketés, s kisebb a honi kakasénál, hátgerincze sötét narancssárga, majdnem piros; — a tyúknak rövid farka, kis taréja s valamivel világosabb színű tollazata van. Lábszáruk

halvány testszin vagy sárga. Természetére nézve sokkal szelidebb és csendesebb, járása lassu, méltóságteljes, hangja mélyebb, tojása nagyobb sárgás héjju.

Igen jó kotlók s kevésbé kaparó-természetűek; husok, kivált a fiataloké, igen izletes.

Kochinkhinai kakas.

2-or. *A malay-i tyúk* a csendes tenger szigetein honos, s minden eddig ismert tyúkfajok között a legnagyobb, kakasának, mely 27 hüvelyknyi magasra is is felnő, kis előre konyuló taréjja, fekete melle és

hasa, barna hátgerincze és csillámló fekete farka van, hangja tompa, erős; a tyúk halványabb színű, kisebb termetű, lábszárak sárga, megkoppasztva, bőrük viaszszárga, s ez oka, hogy sokan utálják, pedig husok egyike a legizletesebbeknek.

Tojásuk sötétebb színű a kohhinkhinaiénál, kitűnő jóízű, miért is keresett.

Malay-i kakas.

Vannak ezenkívül még több s jeles fajták, melyek közül a *dorkinghami-t*, *crevecouri-t*, *mansi-t*, a *spanyol*, legkivált pedig az *arany* és *ezüst bantamot*, melyek részben a pesti állatkertben is szép kifejlett

példányokban szemlélhetők (és megszerezhetők) — tyukászaink figyelmébe ajánljuk.

A tenyész-kakas és tyúk megválasztása.

Ha jó és erőteljes ivadéokra szert tenni akarunk, úgy mindenekelőtt a tenyész-állatok megválasztására kell gondot fordítani, és pedig mi a kakast illeti, az

Spanyol tyúk.

bátor, tüzes szemű, szép piros taréju és csőrfüggőjű; továbbá rövid vastag csőrű, izmos czombu, melle tág, farka és sarkantyuja nagy legyen.

A kakas harmadik hónaptól kezdve egész 5 évig szaporításra alkalmas, azontul elvénülve, fiatalal föl-

váltandó; — egy kakas 10—12 tyúknak megfelelni képes. — Veszekedő, irigy kakas tenyésztő-tyúkok közé nem való.

A tenyésztő-tyúknál kívánatos, hogy nagy vastag feje, rövid nyaka, lefüggő nagy piros taréjja legyen,

Spanyol kakas.

némelyek a sötét tollazatuakat mindnyájuk között legtöbbre becsülik, s ennél fogva tenyésztésre is ilyeneknek adnak elsőbbséget.

Sarkantyús tyúkok kotlás közben tojásaikat könnyen összetörik, miért is tenyésztésre kevésbé alkalmasok; szintugy mindazon tyúk is, mely tojásait feltöri és kiszívja, nemkülönben az is, mely mint a kakas kukorikol, vagy pedig széknélküli tojásokat tojik, a majorságból azonnal eltávolítandó.

Tojás és kotlás.

Különös sajátsága a tyúknak az, hogy kakas hiányában is rendszeren tojik, ezen tojások azonban nem lévén termékenyítve, szaporításra egyáltalában nem valók, s csakis házi fogyasztásra használhatók fel. tapasztalás szerint ezen szűz tojások sokkal hamarabb is megromlanak, minélfogva elrakásra se alkalmazhatók.

A tyúk, kivéven a vedlés idejét, mely rendszerint november és deczember havára esik, egész éven át tojik; egy-egy jó tyúk után 100 – 120 tojás nem tartozik a ritkaságok közé.

Télen át nagyobb hidegek beálltával a tojással néhány napra felhagynak ugyan, de ha ismét lágy idő áll be, azt azonnal megkezdik, sőt ha folytonosan meleg ólban tartjuk őket, még a keményebb hidegek alatt is rendszeren tojnak. — A fiatal tyúk vagy jércze a 10-ik hónapban kezd tojni, tojása azonban kisebb és tenyésztésre kevésbé alkalmas.

A mint a tyúk egy szakaszt, vagy mint közönségesen mondani szokás, pászmáját kitojta, kotlani kezd, mit kotyogázásáról, ugyszinte arról is, hogy a kotló a fészektojásokat megülni kezdi, könnyen megismerhetünk; a kotlós tyúk mintegy lázas állapotban van, nyugtalan, hasa megkopaszodik; ilyenkor aztán ha költetni akarunk vele, magányos, csendes, sötétes helyen szénából vagy szalmából fészket csinálunk (legczélszerűbben vesszőkből font kosárba), abba a tyúk nagy-

ságához képest 10—15 válogatott szép egészséges tojásokat elhelyezünk és a tyúkot elültetjük; a gondviselés a költés tartama alatt legfőképen abból áll, hogy a kotló lehetőleg csendességben maradjon, és semmiféle külső háborgások által föl ne zaklattassék; czélszerű egyszersmind, ha a naponkinti eleséget és vizet a fészek közelében elhelyezzük, hogy a kotló ne kénytelenítessék a végett mindannyiszor huzamosb időre a fészekről távozni és a költést félbeszakítani; a költés tekintetében alig akad párja a tyúknak, mely azt nagyobb béketüréssel végezné, s nem ritka eset az is, hogy a kotló inkább éhen és szomjan vesz el, semhogy tojásairól csak egy tapotis fölkelne; az ilyen szorgalmas kotlókról tehát magunknak kell gondoskodni, s az eleséget és vizet azok közvetlen szomszédságában elhelyezni.

Két-három éves tyúkok kotlásra alkalmasabbak a fiatal jérczéknél, ha tehát alkalmunk van választani, csakis azokat ültessük el.

Három hét múlva, vagyis 20—22 nap alatt a költés műve be van fejezve s a kis csibék kikelnek, a gondos gazdasszony tehát mindannyiszor följegyzi magának az elültetés napját; különösen pedig szemmel tartja a kiköltéshez közel álló fészkeket, annyiival is inkább, miután találkoznak kotlók, melyek az első csipogásra örömlükben néhány kis csibével azonnal elhagyják fészkeket, az ilyenektől, hogy annál inkább megüljék a még ki nem kelt tojásokat, legczélszerűbb, ha a csibéket elszedjük, s mindaddig külön meleg helyen tartjuk, míg a többiek mind ki nem keltek, a minek legfőlebb 48 óra alatt meg kell történni.

Mi módon lehet a tyúkokat a kotlásra rávenni és viszont arról elszoktatni?

Néha a tyúkoknak egyáltalában nincs kedvük kotlani, ez esetben ha szükségünk lenne kotlókra,

többféle módon lehet azokat a tojások megülésére rávenni, nevezetesen : ha a fészekben több tojást hagyunk, akkorszivesebben megülik azokat; továbbá, ha hastollukat kitépjük, és meztelen hasukat csalánnal megvesszőzzük, a viszketés és égés enyhítésére hűvös tojásokat örömetst megülik. Viszont ha a kotlókat az üléstől elszoktatni akarjuk, legjobb azokat néhány napra csendes, hűvös sötét ólba elzárni; ugyan e célból némelyek a naponkénti hideg víz fürösztést is ajánlják.

A lopva tojó tyúkok fészket hogyan lehet felföldözni ?

Rendszerint a tyúkok az ólban elkészített fészkekbe rakják tojásaikat, de megtörténik, s nem ritka eset, hogy egyik vagy másik nem oda, hanem más-hová, a csür, padlás vagy fészter valamely rejtett zugába készít magának külön fészket, s rakja el tojásait, a mi utóvégre ott, hol a baromfi egy gazdáié, nem nagy hiba, mert az ilyen tyúkok aztán, ha pászmájukat kitojták, rendesen megülik tojásaikat, s a gazdasszony örömére egyszerre csak előbujnak egy falka kis csibével; — az egész baj csak annyiból állhat, hogy czen lopva rakott fészkekre nemcsak a négy-lábu, hanem a kétlábu görény is (ilyen pedig ritkán hiányzik az udvarban!) ráakadhat, hogy tehát az ily fészkeket megtalálhassuk, a lopva kotlásról gyanus tyúkok farát sóval bedörzsöljük, mire az azonnal ingert érez a tojásra s rejtett fészkéhez siet, mit ha figyelemmel kísérünk, azonnal rá is akadhatunk.

Csirkék s azok fölnevelése.

Mint föntebb említettük, 20—22-ed napra a csirkék kikelnek, ügyelnünk kell tehát ez időtájban, s a fészkeket naponkint megvizsgálni; — s habár a csibe

rendesen önmaga tör utat s vágja ki magát a tojásból, megesik néha mégis, ha nem segítünk rajta, hogy belefut, miért is a nehezen kelő s tojásban vajudozó csibéket, ha a szükség megkívánja, ovatosan megtörve a tojás héjját, abból kiszabadítjuk.

A kikelt csibéket első nap etetni nem szükséges, mert azok a köldökszinoron fölvelt tojástáppal még amugy is telve vannak, másodnapra aztán lehet egy kevés keményre főtt tojást eleibök adni, néhány nap múlva pedig főtt kásával, édes tejbe áztatott zsemjével, vagy ha jut, édes turóval tartjuk, utóbb pedig keményebb eleséghez, buzához, árpához szoktatjuk.

Ha meleg az időjárás, legjobb a csirkéket anyjukkal kívül a szabadban jártatni, míg zord, hideg, szeles napokon át meleg helyen tartjuk. *)

---

*) N o l a n egyike a legjelesebb irlandi tyukászoknak, ki a csirkék fejlődését és fokozatos növekedését a tojásban különösen figyelemmel kísérte és tanulmányozásának tárgyául tette, erre vonatkozólag e következő érdekes és tanulságos adatokkal szolgál:

3-ad napra az elültetett tojásban a fej, agyvelő, szív és vér szervezete nagyító üvegen át szemlélhetők.

4-ed napra a szív löktetései már szabad szemmel is ki-
vehetők.

6-od napra a vérkeringés említett szervekben ész-
lelhető.

9-ed napra a belek, nemkülönben az erek is kifejlőd-
tek, ugyancsak a hus- és csontképződés is kezdődik, a csőr
(száj) pedig először megnyílik.

12-ed napra, a tollak jelenkeznek, a koponya megke-
ményedni kezd s a csibe első önkénytes mozgását végzi.

15-öd napra a külső és belső szervek, mindannyian már
csaknem tökéletesen kifejlődtek.

18-ad napra az életműködés teljes folyamatban van, s
a csipogás is hallható.

21-ed napra áttöri a csibe buráját (tojás héjját), mire
2—3 óra múlva már teljes életerőben kezd meg működéseit.

Kappanozásról.

Mint a fiatal kakasokat, mint pedig a jérceket is, ha tenyésztésre nincsenek szánva, 3—4 hónapos korukban ki szoktak herélni, azaz: szaporitási szerveiktől megfosztani, és pedig azért, hogy gyorsabban meghizva annál jobb és izletesebb sültet szolgáltatassanak az asztalra.

Ezen műtétet legjobb tavasszal vagy ősszel, midőn az időjárás kissé hűs, végezni, ekkor a seb gyorsabban begyógyul, mint a nyári forró évszakban.

A műtét maga a következőkből áll: a kakast háttára fektetjük, fejét lefelé hajtva, hogy a belek a mellkas felé huzódjanak, s a vágásnál egykönnyen megsérüljenek, mire jobbik czombját hosszában kifeszítve, balczombját visszafelé görbitjük, hogy szabadon működhessünk, minthogy ezen az oldalon történik a bevágás; minek utána itt a tollakat kiteptük, éles késsel keresztbe olyan vágást teszünk, hogy a nyíláson mutató ujjunkkal könnyen beférhessünk, tanácsos, ha vágás közben a haskérget kissé fölemeljük, nehogy a belek is megsérüljenek, mely okvetlenül az állat vesztét vonná maga után; — ez megtörténvén, a nyíláson mutató ujjunkkal benyúlva, a belek alatt fekvő két babszem nagyságu heréket (kakas-tököt) kitepve, a sebhelyet finom selyemczérnával bevarrjuk, s hamuval és vajjal bekenjük. — Azonképen vesszük ki a tyúkokból a petefészket (ovariumot), csak hogy itt a vágást a farcsik alatt tesszük; — különben, ki ezen műtétben gyakorlottságot akar magának szerezni, legjobb ha a baromfiak bonczolását a konyhában figyelemmel kíséri, midőn a szaporitási szervek hollétéről és elhelyezéséről legbiztosabb tudomást szerezhet magának.

Kappanozás után néhány napig csak kevés vizet, de annál jobb eleséget adunk nekik, nevezetesen beáztatott árpát, tengerit vagy kenyeret sat., ezenkívül csendes mérsékelt meleg ólban elzárva tartjuk.

Mi módon lehet a kappanokat csirkék vezetésére szoktatni?

Megtörténik sokszor, hogy a kotló elvész, vagy pedig csirkéit mostohán elhagyja; de még legkivált ott, hol a baromfi-tenyésztést nagyban viszik, nem ritka eset, hogy a jó kotlók kellő számban hiányoznak, ezen s más hasonló körülmények között a kappanokra is lehet a kis csirkék vezetését bizni, egy ilyen betanított kappan oly gonddal viszi a kotló szerepét, mintha már természetből fogva arra lenne hivatva, a legjobb falatokat megosztja apró növendékeivel, s ha netalán valamely baleset érné azokat, szintugy mint a tyúk szárnyai alatt, oltalma alá veszi.

Ne gondolja ám azért valaki, hogy bármelyik kappan azonnal elvállalja a kotlós-tyúk szerepét, sőt ellenkezőleg, a kis csibéket üldözni fogja, s magától elmarja, s csak is úgy, ha előbb hozzá szoktatjuk helyettesíti és végzi anyai kötelességét; azt tanácsolják némelyek, hogy a kappant előbb pálinkával vagy jó erős borral kell lerészegíteni, s úgy adni mellé a csibéket, ezen cselfogás azonban ritkán vezet célhoz, sokkal biztosabb, ha a kappant szűk, sötét ketreczbe zárjuk, 5—6 nap múlva rendes etetés alkalmával kísérletképen hozzáadunk egy pár csibét, ha azokat elfogadja, s velők az eleséget megosztja, ugy a cél el van érve, ellenkezőleg a magány sötétbeni elzárást mindaddig folytatjuk, mig végre beleunva ezen állapotba, a kis csibék társalgását örömmel fogadja, ilyenkor aztán kiszabadítva, 20 söt 30 csirkét is bátran

reá bizhatunk, s nem csekély örömünkre és mulatságra szemlélhetjük, mily szorgosan viszi anyai szerepét a kappan, mint mondott le növendékei kedvéért önállóságáról s férfiúi méltóságáról.

Tyúk-tanya és ól.

Közönségesen a tyúkokat a többi baromfival együtt az udvarban tartják, s ha csak gondviselésükről meg nem feledkeznek, itt jól is tenyésznek; mégis kinek módjában van, az keritessen el számukra egy külön helyet, ültessen abba eper és bodzafákat, melyeknek árnyéka alatt a nap hősége ellen védelmet találnak, míg a lehulló bogyók kedves eleségül szolgálnak.

Ha a ganajdomb ezen elkerített tanyán belül lehet, annál jobb, mindenféle hulladék, abrak és parajmagvak kedves eleségük levén, azt ott bőségben fellelhetik, de különben is a tyúk kaparó természeténél fogva szüntelen keres magának foglalatosságot, s így ép a ganajdombon találja legkedvesebb időtöltését.

Tavaszi kezdetével, míg a vetés ideje el nem érkezett, szintugy a betakarítás után is, ki lehet őket a tar- és ugarföldekre eresztetni, hol nemcsak a veszendő gabnaszemeket, hanem mégazonkívül sok rovar és azok petéit is elpusztítják, és így hasznára lehetnek a gazdának; erdők és ligetek, nemkülönbön gyümölcsfáültetvényekben is, ha egyébkint ragadozó állatoktól nincs mit tartani, egészen szabadon eresztethetjük őket, s ültetvényünket számtalan férgek és rovaroktól megtisztítják, mert a tyúkfaj nemcsak szemes eleséggel, hanem férgekkel, rovarokkal és hernyókkal is táplálkozik, sőt ez utóbbi eledelt természeténél fogva olykor meg is kívánja; őszi utoljával pedig még a fősza-
badult zöldszékes kertekbe is bebocsáthatók, hol nem-

csak a rovarokat fölböngészik, hanem tömérdek parajmagot is fölemésztének.

A tyúktanyával kapcsolatban álljon a tyúkól is, s annak mintegy kiegészítő részét képezve, akként legyen alkotva, hogy a tyúkok a napbármely szakában szabadon ki és bejárhassanak, különösen pedig a tyúkól jó erős ajtóval, melyen sem a kétlábu, sem pedig a négylábu ragadozók egykönnyen be ne törhessenek, ellátva legyen, a nagy ajtón kívül, melyen át a gazdaszony végzi azok körüli teendőit, még egy kisebb tolózárral ellátott ajtócska is legyen a tyúkok ki- és bejárására nyitva, de a melyet mindenkor éjjelre gondosan el lehessen zárni.

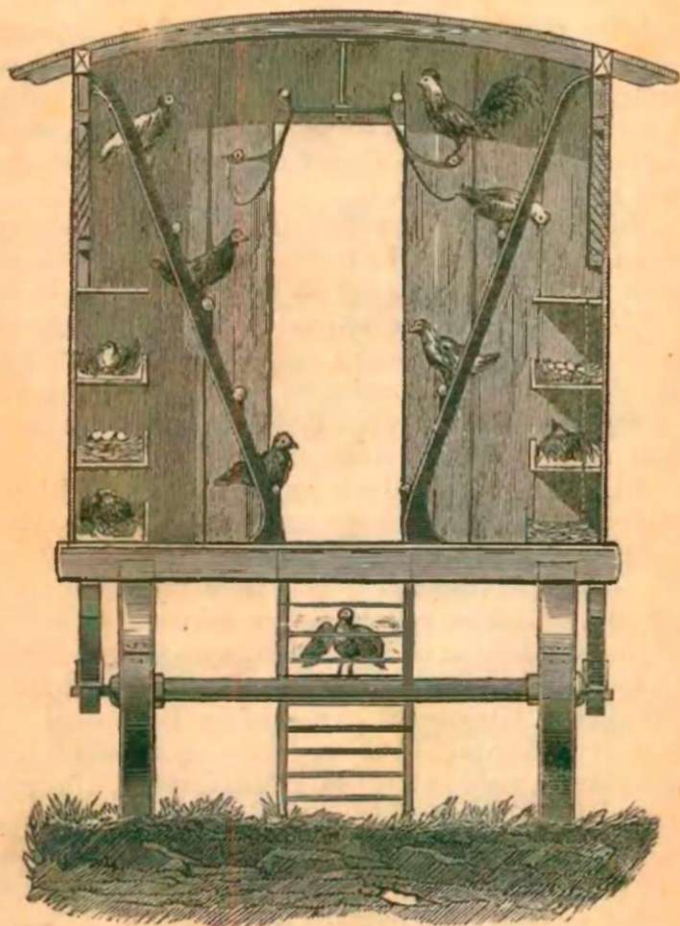
Belül tyúkülő léczek alulról fölfelé lépcsőzetes fokozatban legyenek alkalmazva, úgy hogy az alsóbb léczeken ülő tyúkokat a fölebb ülők be ne csunyítsák; — a léczek legjobb ha szögletesek, mert a gömbölyűekről könnyen leesnek; ezen kívül a tyúkólban kellő számban fészek-kosarakról is gondoskodjunk, melyek legczélszerűbben vesszőből fonva és tiszta szalmával vagy szénával bélelve legyenek.

Minden héten legalább egyszer az ólat kitisztítani és seperni kell, nehogy az összegyűlt ganajhalmaz következtében undorító bűzös legyen; időről időre pedig a tyúkólat ki is kell meszelni, mi által a rések és nyílásokba rejtett férgek és peték bizonyosan elpusztulnak; az ól alját holmi apró szalma-törökkel betheritjük, melyet tisztogatás alkalmával a ganajlattal együtt kitakarítva egy rakásra halmozzuk, az ekkint nyert baromfi-ganaj egyike a leghathatósb trágyaszereknek, mely különösen az öldségesben, dinnyésben csodákat fog mivelní. — A fészkeket is gyakrabban friss szalmával fölváltva megújítjuk, szóval mindenre ügyeljünk, hogy a tyúkólban a legnagyobb tisztaság és rend uralkodjék.

Vándor tyúk-ketrecz.

A mult évtized elején Franciaországban *Giot* azon elmés ötletre jutott, miszerint a szántóföldeket és réteket különböző idősokban tyúkjával bejáratja, s e célra magának egy különös kétkerekű taligára

Vándor tyúk-ketrecz.

alkalmazott tyúkólat készített, melyet tetszés szerint egyik tanyáról a másikra, szántóföldeken, kaszálókon és legelőkön fölállított; ezen vándor-tyúkászattal *Giot* kettős célzt ért, mert egyrészt az eleséget megkímélte, másrészt pedig szántóit és kaszálóit tömérdek kártékony rovaroktól megtisztogatta; hogy mennyi hasznot tehet egy falka tyúk szántás és ugarolás alkalmával, midőn a barázdával kifordított pajdokat (cserebogár-patákat) s még több másféle rovarokat, fölböngészik, úgy hiszszük nem sok fejtegetést igényel, ugyszinte a repczetáblákat rongáló rovarok, nem különben a réteken és legelőkön élő szöcske sereg is bizonyára gyérülni fog, ha annak idejében a tyúkokkal vadászatot tartunk reájok; mindezen férgek pedig a tyukfajnak kedves eleségük, s egyszersmind hathatós szer a szapora tojásra; — de meg a letarolt gabna s más szemes veteménytáblákon mennyi hulladéka a java magnak megy évenként veszendőben, melyeket a vándortyúkokkal legbiztosabban értékesíthetünk; mindezen előnyök mellett úgy hiszszük mi nálunk sem ártana *Giot* vándor-tyúkászátát megkísérteni, az egész készülék nem sokba kerülne, és egy számár-taligán száz ilyen vendéget is lakomára elvitethetünk.

Tyúkok elesége és etetése.

Mindenféle gabnaszemek, főtt burgonya és korpa, zöldség, valamint egy kis állati táplálék a tyúkok rendes elesége; — legközségesebben árpát, zabot és kukoriczát kapnak, egy-egy marok kendermag a tojásra rendkívül ingerli azokat; árpát és kukoriczát legczélszerűbb főve etetni, így sokkal kevesebbet fogyasztanak belőle, mint szárazon, a miről összehasonlító kísérletek nyomán meggyőződhetünk.

A zöldségneműek közül a tyúkhúr, saláta és káposztafélék leginkább inyökre vannak, a kakukfű,

kömény ánizs és a zantot magja (*Cytisus nigricans*) emésztésüket előmozdítja s vérüket fölűditve többféle betegségtől megóvjá.

Mindenféle bogarak, pondrók és férgek, ugyszinte az apróra vágott hús, belek sat. különös kedvencz eledelük, de azokból egyszerre csak kisebb mennyiségben kell elejbök adni, különben könnyen megzabálnak és megbetegesznek.

Nagyobbszerű tyukászatokban féreg és pondró-nevelő, ugynevezett *féregvermeknek* nem szabad hiányozni, ilyen *féregvermeket* a következő módon lehet mesterségesen alakítani:

Valamely félreeső helyen kiásatunk egy tetszés szerinti nagyságu 4—5 láb mély gödröt, ennek aljára egy láb vastagon szecskát rétegezzünk, melyre mindenféle állati hulladékok, u. m. belek, vér s több efféle öntetik, a minek fölibe ismét egy réteg szecska, aztán az említett hulladék jő, s így tovább míg a gödör egészen meg nem telik, mire tetejét deszkákkal befödjük. — Egy vagy két hét múlva az egész rothadásnak indulva, abban számtalan féreg fog teremni, melyekből naponkint néhány lapáttal a tyúkok eleibe hányunk.

Az eleség mennyiségét illetőleg, szemes gabnából egy-egy tyúkra egy félmeszely naponta elegendő, s azt legczélszerűbben két részletben, és pedig reggel, mihelyt az ólból kibocsátjuk, ezután ismét délután etetjük, ha a tyúkoknak alkalmuk van a szabadon is keresgélgni, úgy fele eleséggel is beérik.

Többiben elegendő mennyiségű tiszta vizről, s annak legkivált nyáron gyakortai megújításáról gondoskodjunk, a viztartó vályúkat pedig akként helyezzük el, hogy a fiatal kis csirkék is hozzáférhessenek ugyan, de bele ne fulladhassanak, legczélszerűbb e tekintetből ott, hol sok apró baromfiat növelnek, az

ítató vályú fölibe léczekből összeszegezett rácsot alkalmazni.

Szeretik, de sőt megkívánják a tyúkok a száraz homokot is, ezért a tyúktanyán arról is kell gondoskodni; ugyanis a szárnyas jószág, valamint egyáltalában a madarak szép verőfényes napokon át, mindannyiszor fölkeresik ezen száraz porfürdőket, mely nemcsak egézségükre szolgál, hanem a férgekől is megtisztítja testöket; szintugy fölkeresik a tyúkok a meszet is, s ha életmódjukat figyelemmel kísérjük, mindannyiszor alkalmunk lehet szemlélni, mily örömet csipkedik le a falakról a meszes vakolatot; de sőt a természetvizsgálók egyértelmű állítása szerint, a mész a tojás képződésére nélkülözhetlen szükséges, miután héjja mint tudvalévő csaknem egészen szénsavas mészből áll, s összehasonlító kísérletek folytán kitűnt, hogy midnazon tyúkok, melyek e részben hiányt szenvedtek, egyszersmint kevesebb és tökéletlen tojásokat adtak.

Báró *Peers* ez idő szerint egyike a legjelesebb tyúkász tekintélyeknek, kinek e részben gyűjtött tapasztalatait a belga kormány mint a *falusi könyvtár* egyik kiegészítő részét, mely az apró majorságot tüzetesen tárgyalja állam költségen kinyomatta*), igen érdekes és tanulságos összehasonlító kísérleteket tett a tyúkok táplálkozása, nevezetesen a különböző gabnafélék, gyök és gumós növények, mindenféle zöldség, ugyszinte az állati hulladék viszonylagos tápértékének kipuhatolására: e végből 3 csoportot, mindegyikét tiz-tiz tyúkból állított össze, miután elsőbben a csoportok súlyát pontosan följegyezte, azok mindegyikét bizonyos súlyú gabnanemüvel etette; és pedig az első csapat kapott naponként 2 kilogramme árpát; a második ugyanannyi zabot; a harmadik szintannyi

*) **Oiseaux de Basse-Cour** par le baron E. Peers.

hajdinát (tatárkát vagy pohánkát) bizonyos idő eltelte után megméretvén az egyes csapatok, kitünt, hogy az árpával etetett tyúkok húspan legtöbbet növekedtek, — a hajdinával etetett csapat semmi javulást, de roszabbulást sem mutatott, míg a zabbal tartott csapat súlyban hiányt mutatott, azaz elsoványodott.

Föntebbi értekezletek folytán kitünt az is, hogy a kiválólag szemes eleséggel táplált baromfiak korántsem fődözik a reájuk fordított költséget, mert ha föl vesszük, hogy minden egyes tyúk élelmezésére naponkint 100 gramm, vagyis 5 latnál valamivel több szemes eleséget fogyaszt el, 365 napra 36,500 grammot azaz 36 kilogrammot, vagyis közel 70 font szemes eleséget igényelne, a mi tekintettel azon haszonra, melyet egy tyúk után reményelhetünk, és a föl etetett gabna értékére aligha kifizetné magát; mert vegyük föl, hogy mindegyik tyúk kerekszámában 100-at tojik, a mit pénzértékké változtatva (fővárosunk piaci ára szerint átlag számítva) 2 forintot képviselne, míg a két véka árpa 2 frt 50 krt, tehát 50 kr deficitet mutatna.

Ezen összehasonlító észleletek nyomán föntidézett szerző a tyúkok táplálkozását, főtt burgonyával, korpából sült kenyérrel, főtt czéklával is megkísérelte, az eredmény azonban keveset változott, mert eltekintve attól, hogy a gyökernövények egymagában csak igen silány eleséget adnak, a tojást pedig egyáltalában nem szaporítják, azok nagybani alkalmazása a megromlásnak inkább kitéve levén, igen csekély haszonnal kínálkoznék, — csak egyféle tápszer létezik, mely a legtöbb haszonnal és nyereséggel etethető s ez a hus, nevezetesen az amugy is veszendőbe menő lóhus és egyéb állati hulladékok, u. m. belek stb., melyek főve nemcsak hizodalmas, hanem mindenek fölött tojásra serkentő táplálékot szolgáltatnak. Töb-

20

biben a tyúkfaj nemcsak gabna, hanem zöldség és húsevő is, ezért az etetésnél, mind a háromféle elesé-
séget előnnyel fölhasználhatjuk, — s azt a szerint, a
mint az egyik vagy másik nagyobb előnnyel kínál-
koznék, foganatba vehetjük; kiválólag tiszta szemes
gabnával táplálni a tyúkokat, nyilvános veszteség, s
nem is csoda, hogy gazdáink a gazdasszonyokat e te-
kintetben mindannyiszor prédálásról vádolják, -- az
igaz, hogy faluhelyen vagy kívül a tanyán, a szérűn
és esztagok körül a tyúk talál magának elég kaparni
valót, de télen is gyűjthet a gondos gazdasszony any-
nyi hulladékot és ocsut, a mennyivel egy falka tyúkot
derekasan kiteleltethet; a mire a mezei gazdaságban
számtalanszor kínálkozik az alkalom.

Tyúkok és csirkék hizlalása.

A tyúkot nemcsak tojás kedvéért tartjuk, ha-
nem husa tekintetéből is szaporítjuk, valamennyi házi
szárnyasok között a tyúkfajnak legegészségesebb husa
van, mely nemcsak tápláló, hanem egyszersmind leg-
könnyebben emészthető is; azonban mint mindenben,
úgy a husban is nagy a különbség, a sovány elcsenevé-
szett jószág husa több rostanyagot tartalmaz, ezért
nehezen sülés föl, s így rágós, míg a hizott jószág husa
nemcsak hogy nedvdúsabb, hanem egyszersmind izle-
tesebb is; már most növeltük legyen az apró jószágot,
akár saját fogyasztásra, akár pedig piaczi értékesi-
tésre, eladásra, mindkét esetben a jó husban levő föl-
hizlaltnak adjuk az elsőbbséget, különösen pedig mi a
piacot illeti, a tenyésztőre nézve nem közönyös, ha a
fölhizlalt jószágért 30—50 krral is többet megadnak,
s mindamellett még kapósabb is, mint az elsoványo-
dott, mert hisz holmi csontvázszerű jószág után nem
igen kapkodnak a vevők, ha még oly jutányosan hozzá-
juthatnának is, mert nincsen mindegyiknek a hizla-
láshoz való ideje, költsége és alkalmatossága, legkivált

a nagyobb városokban, hol rendszerint a legnagyobb háztartások is a piacról szerzik be a mindennapi fogyasztási cikkeket.

Mi a hizlalást magát illeti, az rövideden e következőkben öszpontosul: a fiatal növendék-jószág gyorsabban föl hizik, ennél fogva a csirkék 5—6 hónapos korukig mindenek fölött elsőbbséget érdemelnek; szintugy a nemző szerveikben elcsonkított kappanak és jérczék már ezen mütét következtében gyors föl hizásra alkalmasakká válnak.

A gyors föl hizásnak sikere többiben e három tényezőtől föltételeztetik: — nyugalom, sötét elzárás, és tápdus eleség. a mozgás nagyobb anyagcserét tesz szükségessé, s ennél fogva a táplálék egy részét ki egyenliti; szintugy a világosság is folyton izgatott állapotban tartja a szervezetet, miért is félhomályban sokkal nyugodtabb az állat, s nem tesz szüntelen kísérleteket a szabadulásra. — Francziországban és Belgiumban, hol a baromfi-hizlalás jelentékeny keresete és kereskedelmi forrása némely vidék lakóinak (Manns, Campine, Crevecour), a hizlalás nagyban és rendszeresen üzetik. az e célra kiszemelt jószág egymástól elkülönitett, vesszőből font kosarak vagy léczekből készített ketreczekbe elhelyeztetik, melyeken elől csak annyi nyílás van hagyatva, hogy a baromfi azon át az eleséget magához vehesse, a ketrecz maga pedig oly szük, hogy az önkénytes mozgást tökéletesen gátolja; néhol ezen hizlaló-ketreczek alját ritkásan léczekből szokás készíteni, úgy hogy a léczek közti hézagon át a ganajlat magától áthullhasson; — máshol ismét szalma vagy szénatöredéket aljaznak a kosár fenekére, melyet minden harmadnap tisztával fölcserélnek; a tisztaságra nemcsak egészségi szempontból ügyelnek, hanem azért is, nehogy a ganajlatában fetregő jószág annak undor szagától áthatva, a husnak is kellemetlen ízt kölcsönözzön.

A hizlaló eleség beáztatott vagy tejbefőtt gabnából, nevezetesen : darált hajdina, árpa, kukoriczából áll, melyet naponként bizonyos órában szokás elibök adni; a mennyiséget illetőleg csupán annyit, a megnyit a jószág teljes jóllakása igényel, sem többet, sem kevesebbet, miután első esetben megcsömörlés, az utóbbiban pedig elsoványodás áll be, mindakettő pedig a hizlalás céljával ellenkezik. — Ezen eljárás mellett 18—20-ad napra a baromfi meghizott s a piacra kész árucikket képez.

Ha a hizlalást rövidebb idő lefolyása alatt akarjuk eszközölni, gabnaszemek helyett kukoricza-lisztből készített s tejbe főtt metéltel tömjük naponta kétszer azokat, mire 14 nap lefolyása alatt tökéletesen fölhiznak. *)

Tyúkok betegsége s azok orvoslása.

A tyúkok is, valamint egyéb szelidített házi szárnyasaink többféle betegségeknek vannak alávetve, melyeknek szülőoka részint az időjárásban, részint a rosz tartásban rejlik, s ezek közé tartozik :

A **pip**, mely a fiatalokat és öregeket egyaránt meglepi ugyan, azonban a növendékjószág mindenkifölött alá van vetve ezen legközönségesebb, de egyszerűsmint legveszedelmesebb betegségnek, s ha ideje korán nem segítünk rajtuk, okvetlenül elhullással végződik, okául némelyek a tiszta víz hiányát, mások a hevítő tápszerket tartják; néha a betegség járvány-

---

*) A nagy világpiacz (Páris) Marchéhalle-iban mindannyiszor gyönyörrel szemlélttem a hizott apró jószág remek példányait, melyek mind megannyi étvágygerjesztő falatok kínálkoznak a vevőnek; mennyivel hátrább állunk e tekintetben hazánk fővárosában! — szennyes piacainkon erről, fájdalom, naponta meggyőződhetünk. (Szerző.)

kép lép föl, s akkor ha gyors segítséget nem alkalmazunk, sok elhull benne.

Ismérvei: A jószág szomoruan guggol, hörtyög, a tollak fölberzedtek, s idoröl időre *pip* hangu csipogást hallatnak, nyelvük hegyén szarú alaku keménykedés támad, mely az evésben gátolja, orrlyukaikból nyálkás nedv folyik ki, e mellett lázas állapotban sínlődnek.

Orvoslása: Mindenekelőtt nyelvöket oldalt kiveszszük, s a reánőtt szaruforma hártyát tollkéssel vagy körmünkkel előre huzva lefejtjük, a sebhelyet eczettel megmosva, vajjal bekenjük; a beteg állatot ezután külön elzárjuk, zöld kel, salátalevelekkel és korpával etetjük. s vasrozsdás vízzel itatjuk; ezen vaséleget viz, vagyis oly viz, melyben rozsdás vas fekszik, némelyek szerint, mint *praeservativum* is hasznos, s legkivált járványos időkben a betegségtől megóvjá; azért tanácsos az itató vályuba ilyen rozsdás vasdarabokat tartani.

Nézetünk szerint ezen járványos betegség oka legkivált légköri változásokban rejlik, s kórtüneteit tekintve, nagy hasonlatosságot mutat a *hártyás torokgyikkal*; megerősít ezen nézetben még az is, mert zord északi és keleti szelekkel párosult nedves időjárás alkalmával szokott leginkább pusztítani.

Az aszkórság legtöbbnyire a farcsikmirigyek gyulladásából származik, ezen mirigyek ugyanis olajos zsiradékot választanak el, melyet az egészséges jószág önmaga csőrével kinyomkod, s avval tollait bekenni, azokat vízhatlanokká teszi, s valószínűleg a rajta élő férgeket is elpusztítja; ha ezen mirigyek bedugulnak, gyulladást, fájdalmat, lázat, forróságot és szorulást okoznak, minek következtében a betegek csak keveset esznek, kaparva pedig mitsem keresnek többé; e mellett szomoruan gubbaszkodva, csőrükkel szüntelen a mirigyek körül kotorásznak.

Orvoslása : Legtöbb esetben a természet maga segít a bajon, ellenkezőleg orvosolni kell azt, és pedig : a mirigyeket vajjal vagy zilizkenőccsel (*ungventum althaeae*) naponkint bekenjük, hogy megpuhuljanak, mire kinyomkodva néhányszor pálinkás vízzel mosogatjuk. — Hasznos ilyenkor a betegnek *vizi zsázsát* (*nasturtium*) salátát és főtt korpát adni eleségül.

Székszorulás, rendszerint a hibás etetésnek szokott következménye lenni, a szünteleni száraz gabnávali etetés a vért megsűriti, s dugulást okoz; azért is szükséges, hogy a száraz vérhevitő gabnával mindig fölűditő zöld füvek etetését is egybekapcsoljuk, mindenek fölött pedig elegendő mennyiségű tiszta friss vizről gondoskodjunk; e baj legtöbbnyire csak az elzárt tanyán tartott tyúkoknál fordul elő gyakrabban, a szabadban járóknál alig észrevehető.

A hasmenést szintén hibás tartás okozza, némelyek szerint a tulságos állati táp, u. m. hernyók és bogarak mohón falásának következménye, mások szerint mész és homok hiánya okozzák e nyavalyát, ugyanis mint már említők, mind a meszet, mint pedig a homokot a tyúkok egészségi szempontból megkívánják. A hasmenés ellen *pimpinella-gyökeret* (*radix pimpinellae saxifragae*) porrá törve, s vajjal labdacskóká (*pilulává*) formálva szoktak napjában néhány-szor beadni, ezenkívül darált borsó vagy lencsével kell a jószágot tartani mindaddig, míg a hasmenés meg nem szűnik.

A himlő gyakrabban előfordul a tyúkoknál; a küteg leginkább a hason és a szárnyak alatt mutatkozik, a tyúkok e mellett szomorúan gunyasztanak; mivelhogy a nyavalya ragadós, tanácsos a himlősöket az egészségesektől elkülöníteni, mérsékelt meleg ólban tartani, s csak főtt korpával etetni, minden egyéb orvoslás haszontalan, miután a természet legtöbb esetben maga segít a bajon.

A **tetvesség** leginkább a tisztátalan tartás következménye, miért nem ajánlható elegendőképen az ólak gyakoribb tisztogatása és kimeszelése.

Ha a tetvek nagyobb mérvben elszaporodnának, a tyúk elsoványodik s elvész, ilyenkor tanácsos fejét, fülét és a szárnyak alját; faolajjal vagy ludzsirral bekenni; ha ez nem segítene, főzzünk $\frac{1}{4}$ fontfekete hunyort (Helleborus niger) 3—4 itcze vízben, aztán a főzetet leszűrve tegyük bele 2 lat porrá tört borsót és 1 lat dohányhamút, evvel aztán meg kell mosni a betegket, s néhányszori ismétlésre megszabadulnak a kellemetlen vendégektől.

A **baromfi-dög vagy cholera** olykor járványosan lép föl s nagy pusztításokat tesz a tyúkok között is, oka az időjárásban és a légkörben rejlik, nyár utolja és ősz eleje azon időszak, melyben leginkább szok jelentkezni.

A nyavalya annál veszélyesebb, mivel rendkívül gyors lefolyású, s így nem hagy időt az orvosság működésére; a reggel még legjobb egészségnek örvendő jószág néhány óra lefolyása alatt már fölfordul.

Ha ezen dögvész lefolyását figyelemmel kísérjük, két főbb stadiumot vehetünk észre, ugyanis legelsőbb hasmenés mutatkozik, az állat azonban még rendesen eszik és iszik; ezen időszak eltart $\frac{1}{2}$ —1 napig; a második stadium beálltával a beteg jószág már nem eszik többé semmit, hanem annál többet iszik, hogy belső forróságát lecsillapítsa, ezen időszak már alig tart 2 óráig, s az állat görcsök és rángások közt elhull.

Orvoslása: az első időszakban, míg az étvágy meg nem szűnt, lehet a bajon segíteni, és pedig fehér *zázpa-gyökér* (Rad. veratri albi) tincturából 1 csöppet egy evőkanálnyi vízben $\frac{1}{2}$ —1 óránként be kell adni, s a beteg jószágot szárazon és melegen tartani. Ugyanezen tincturából járványos időben óvszer (prae-

servativum) gyanánt is csöpögtethetünk egy keveset (5—6 csöppet) az ivó-vályuba.

Ezen módon sikerült már többször a betegség kitörését meggátolni.

Minthogy a baromfi-dög ragadós, azért a járvány uralkodása alatt a baromfiakat folyton szemmel kísérjük, s ha egyik vagy másiknál hasmenés mutatkozik, azt azonnal az egészségesektől elkülönítve ápolás alá vegyük, az ólat pedig, s legkivált annak alját naponta kitisztíttassuk, s azt, valamint azülő léceket is vasgálicz-oldattal desinficiáljuk. — Egyáltalában pedig őrizkedjünk az egészséges baromfi közé holmi piacon vásárolt idegen jószágot eresztetni, nehogy apró majorságunkat kockára tegyük; sokan, s így én magam is megadtam már az árát, az ilyen piacon vásárolt olcsó jószágnak, s legszebb példányaim néhány napra rendre elhullottak.

A házaló kofák ilyenkor különösen serények, házról házra járkálva, olcsó árért tuladnak a jószá-
nehogy az nyakukon veszzen.

Mérgezés. A tyúkok, valamint a madarak egyáltalában nem rágják eledelüket, hanem csak amugy kapkodva, mohón nyeldesik le, s mivelhogy izlésök sem tökéletes, megesik gyakran, hogy mérges anyagokat is elnyelnek, milyenek a keserű mandula, kávé és kávéalja (Satz); *) ezeken kívül még számtalan apró jószág vész el a gyufák gondatlan elszórása következtében, melyekről a villót (posphort) lecsipkedik, azért is czélszerű lesz a szoba-söpredéket nem a ganaj-dombra, hol a baromfi jár, hanem valamely félreeső gödörbe, a compost rakásra hányni.

Ha mérgezésről gyanús korjeleket veszünk észre,

---

*) Némelyek a *bakszarvu legkeszeg* — *Trigonella foenum graecum* — magvait is veszélyeseknek tartják, mitől a tyúkok rendre elhullanak.

legkivált a villóvali mérgezésnél lug-beöntéseket alkalmazhatunk.

Vége *vedlés alatt* is, mely rendszerint az ősztőlára esik, sok apró jószág vész el, — ez időben tehát azokat különös gondviselésben részesítsük, s minthogy ilyenkor az időjárás hűvös és nedves, jó táplálékony eleségről, s száraz, meleg éjjeli tanyáról gondoskodjunk.

II.

A pulyka

vagy póka — *Gallus Pavo* — a XVI. század elején hozatott be a spanyolok által az ujvilágból, hol még maiglan is a rengeteg erdőségek szomszédságában nagy csoportokban vadon tanyáz; már századok óta meghonosulva, sokkal ismeretesebb, semhogy részletes

A pulyka.

leírásába bocsátkoznók; — a hím, melyet közönségesen csak *kanpulykának* nevezünk, mind termetére nagyobb, mind pedig külsejére nézve szebb a jérczénél; bibircsói és pillempatya nagyobbak és vörösebbek, másodéves korában pedig egy pamatfekete ecsetforma sörte nő ki melléből, melyet másképp szakállnak is nevezünk. — Ha jérczéi közt kakaskodik, vagy valamely idegen ember vagy állat feléje közeledik, fartollát

mint a páva fölállítja, szárnyait leereszti, nyakát me-reven csak úgy lenézőleg tartja, pillempatyát hosz-szura nyujtva sétálgat, s mintegy pörölve brúg, e mellett bibircsói hol elhalványodnak, hol ismét mér-ges vörös vagy kék szint játszanak. — A jércze is, ha kotlós, fölberzezi tollait, kivált ha valamely idegen jószág közeledik csibéi felé, de nem oly csinosan, nem is oly tartósan, mint a kan. Többiben igen együgyü, félénk madarak.

Tollazatuk színre nézve igen változó, vannak hófehér, hamvas, tarka és tiszta fekete színűek, a sö-tétebb színűeket egyáltalában edzettebb természetűek-nek, s így tenyésztésre is alkalmasabbaknak tartják, míg a fehéreket finomabb és izletesebb húsok miatt kedvelik.

Tenyésztésük. A kanpulyka tíz hónapos korában már tenyészképes, s jöllehet 8—10 évig is képes meg-felelni hivatásának, mindazáltal sokkal czélszerűbb azt 4—5 éves korában fiatalabb kannal fölcserélni; egy jóra való kan 8—10 jérczének megfelel.

A jércze szintén már 10 éves korában szaporításra alkalmas, s 4—5 éves koráig tenyésztésre meghagyható.

Tojás és kotlás. Esztendőn át a jércze két szakaszt vagy pászmát tojik, az elsőt rendszerint mindjárt ta-vasz kezdetével, a másodikat pedig nyár utoljával, s mindannyiszor 20—25 nagy pettyes tojást. — Szapo-ritásra az első, vagyis a tavaszi tojás a legjobb, ugyan-is a fiak nyáron át, a kedvező meleg időjárás követ-keztében sokkal jobban tenyésznek és növekednek, míg az őszi költés, a bekövetkező hűvös, esős időben sokat szenved s nem ritkán el is vész.

Ha a jércze pászmáját egészen kitojta, kotlani kezd, mit onnan is meg lehet ismerni, hogy a kotló fészket többé el nem hagyja, s a tojásokat üli, 20 to-jásnál többet azonban ne hagyjunk alatta, ezeket job-ban is megülheti és költi ki; különben a jércze igen buzgó és kitartó a költésben, és szívesen üli tojásait;

sőt ha már a fiak mind kikeltek, és anyjuktól óvatosan eltávolíttatnak, ujralehet alája 20 — 30 darab tyúk- vagy kácsa-tojást rakni, s még ezeket is kikölti; e végből ha több egyidejű kotlók ülnek; a kikelt fiakat két anyától egy jércze alá lehet adni, s a kotlókat ismét tyúk- vagy rúcza-tojás kiköltésére használni.

A kotló fészket legtanácsosabb valamely csendes magányba, mérsékelt meleg helyen elhelyezni, hol mindennemű külső háborgásoktól nyugodtan ülhesen, ügyeljünk továbbá arra is, hogy ki és bejárása könnyű legyen ugyan a jérczének, e mellett elég erősen álljon a fészek, nehogy egykönnyen fölfordulhasson; többiben, hogy a fészek elejében naponkint eleséget és friss vizet helyezzünk, további fejtegetést nem kíván.

30—31 nap, vagyis egy hónap múlva a pókafiak kikelnek, ez időtájban tehát gyakrabban utánlássunk, s napjában legalább kétszer a kotlókat vizsgáljuk meg, ha nincsen-e valami baj; a legelsőbben kikelt fiakat, midőn anyjuk alatt már tökéletesen megszáradtak, egyenként szedegessük el, és tegyük külön fészekbe, legjobb, ha tollak közé kosárba rakjuk és melegen tartjuk mindaddig, míg a még hátralévők mind ki nem keltek, a midőn anyjuknak további gondviselésére visszaadhatók.

Eleségük eleinte keményre főtt és jól összeapritott tojásból áll, mely közé tejbe áztatott zsemlyét is lehet vegyíteni; később azután főtt kása, árpa vagy pohánka dara, különösen pedig a friss turó kedves eledelük; egy kis apróra vágott csalán az eleség közé keverve, emésztésüket elősegíti és gyomrukat kitisztítja; 5—6 múlva lassankint szemes gabnához szoktathatjuk; ez időtájban anyjukkal már a gyümölcsösbe vagy a gyepe ereszthetjük legelni, hol mindenféle bogarakat, férgeket és apró gyíkokat összecserkésznek, vigyázni kell azonban, hogy járásukon

csalánbokrok ne legyenek, mert ha belegázolva, lábukat megcsipkedi, rendre eldöglenek.

A már fölönvekedett fiókpókák mindenféle gabnát, zabot, árpát, kukoriczát, hajdinát, ezenkívül torkolt, apróra vágott murok répát s több efélét megesznek, — ha elzárva az udvarban tartjuk, naponkint egy kis zöldséget is kapnak, mindenek felett pedig szeretik azok a káposzta-leveleket csipkedni; a legelőn járók mindenféle rovarokat, u. m. szöcsköket s azok petéit fölemésztk, ezért is igen czélszerű az egész falkát az ugar-szántásokra reá eresztetni, mely néhány óra alatt számtalan kártékony féregtől fogja földünket megtisztítani, aratás után pedig a tarlón az elhullott gabnaszemektől különösen föl hiznak.

Hizlalás. A pulyka emésztő-tehetsége rendkívül gyors és erőteljes, s ha csak eleséggel győzzük, föl hízik az minden további mesterkélés nélkül is; nem is szokás ezért a pulykát kappanozni; mindazáltal ha azt akarjuk, hogy a húsban gyorsabban föl vegye magát, tömjük meg estélenként árpa- vagy kukoricza-lisztből készített s édes tejjel föleresztett galuskával, így 10—12 nap alatt nemcsak föl hiznak, hanem husok is rendkívül izletes fog lenni. — Ott, hol sok dió terem, s nem lehet másképp értékesíteni, a pulykákat szokás azokkal tömni, a mitől szintugy gyorsan föl hiznak, — eleinte reggel és este csak tíz diót tömnek begyökbe, később mindig többet, ugyhogy két hét múlva napjában 120 diót is fölemésztenek; — attól pedig, hogy tömés közben megfulladhatnak, mit sem kell félni, legalább nem egy könnyen van reá eset. — Többiben lehet a pulykákat szintugy mint a tyúkoknál említve volt, külön elzárva ketreczekben is hizlalni.

Betegségeik ugyanazonosak a tyúkok betegségeivel, s az óvszereket is ennél fogva ugyanazon cím alatt találjuk, — ezeken kívül a petrezselyem, kávé,

keserű mandula, és a piros gyűszű-virág (*digitalis*) még különösen veszélyes rájuk nézve; legfőbb gondviselést igényelnek a fiatalok, legtöbbet szenvednek azok az idő viszontagságaitól; a nagy hideg, szintugy mint az égető napsugarak, hosszadalmas esőzések egyaránt veszélyeztetni életöket, azért is: a hűvösebb reggeli órákban, míg a légkör föl nem melegedett, meleg ólban tartsuk őket, szintugy legelőre se eresztjük addig, míg a harmat föl nem száradt; átható esőzések alatt pedig földel alá hajtsuk, nemkülönbön övjük azokat a déli napsugarak behatása ellenében is, s ezért ha kívül legelnének is, gondoskodjunk róla, hogy ez időszakot árnyékban a hűsön tölthessék; — reggeli 8 órától 11-ig és déleesti 3—7 órák között legalkalmasb az idő legeltetésökre.

Mindenek felett pedig a fiók-pulykákat hathetes korukig különös gondviselésben részeltessük, ezen időszak reájok nézve a legvésteljesebb, ekkor minden külső behatás ellen a legérzékenyebbek (míg t. i. fejbibircsóik ki nem fejlődtek) — s ha egyik vagy másik a falkában megbetegednék — mit gubaszkodó borzas állásukról azonnal fölismerhetünk — válaszsuk külön az egészségesektől, s meleg helyen ápolás alá vegyük, ha netalán áthülés okozta a bajt egy-két fekete bors szemet nyelessünk el velök, és tartsuk őket mérsékelt melegen; ha pedig lábukat fájlalják, mi futkározó természetöknél könnyen megesik, kenjük be azokat jó erős pálinkával vagy vörös borral, mitől inaik megerősödnek; s ha ezen időszakot szerencsésen átérték, akkor egyhamarjában mi sem árt meg nekik, s lehet mondani, hogy valamennyi baromfi között a legjobb és legtartósabb egészségnek örvendenek.

III.

A gyöngytyúk.

A gyöngytyúk (Numida Meleagris) Afrikából került hozzánk, hol egész falkákban vadon tenyészik, nagyságára nézve akkora, mint a közönséges tyúk; tollazata hamuszin, fehér pontokkal petyezett (innen gyöngytyúk a neve), találkoznak azonban tarkák és fehérek is; — járása sebes, futó, állása púpos; homlokán csinos szaruforma kinövés van, piros mirigyekkel, kiáltása majdnem kiállhatlan káromlás.

A gyöngy-tyúk.

A kakast a tyúktól nehéz megkülönböztetni, annak bajsza rendszerint vörhenyesebb, míg a tyúké sötétebb színű, továbbá a him valamivel kisebb, és mirigyei kékes színűek, míg a tyúké vörösek.

A gyöngy-tyúk már a régi rómaiaknál és görögöknél ismeretes s finom izletes hús a gazdagok asztalán keresett czikk volt; nálunk csak igen gyéren s legfőlebb itt-ott mint ritkaság az apró majorokban fordul elő.

Tenyésztése és élelmezése ugyanazonos a házi tyúkéval, kivéven hogy csibéi a hideg ellen érzékenyebbek lévén, nagyobb gondviselést igényelnek; a gyöngytyúk különben igen jó tojó, s nyáron át 100—

120 tojást is megád, fészket azonban szereti valamely félreeső helyre rakni, ezért ügyelni kell reá. A kotlás ideje rendszerint nyár utoljára esik, s jöllehet a gyöngytyúk maga is megüli tojásait, mindazáltal ritkán szokás azt vele kikeltetni, hanem rendesen valamely házi tyúk alá teszszük, részint azért, mert a gyöngy-tyúk csak nyárutoljával levén kotlós, a csibék ősszel jobbára elvesznek, másrészt pedig a házi-tyúk türelmesebb és jobb kotló a gyöngytyúknál, mely fészket nem ritkán elhagyja.

A kis csibék eleinte apróra vágott tojást, édes turót és tejbe főtt kását kapnak, közben-közben egy kevés állati táppal váltakozva, egy hónapos korukban pedig szemes eleséghez szoktatjuk őket.

A tyúkfaj betegségei a gyöngytyúknál is előfordulnak; ezeken kívül a fiatalokat különösen óvjuk az áthüléstől, minek következtében legtöbb része elvész.

A him összepárosodik olykor a házi tyúkokkal is, ezen keresztezésből eredt korcsfaj azonban további szaporításra nem képes. — Többiben a gyöngytyúk veszekedő, irigy természetű, e miatt a többi baromfiakat egyre üldözőbe veszi, úgy hogy a legbátrabb kakas is megretirál előle, s ez is talán egyik oka, hogy az apró jószág között nem szeretik tartani; különben husa, legkivált pedig a felserdült csibéké igen izletes, s a fogolyhussal vetekedik, ugy szinte a tojások is finomabbak és izletesebbek bármely más baromfi tojásainál.

IV.

A lúd.

Vizi szárnyasaink között a lúd kétségkívül egyike a leghasznosabbaknak, s nemcsak izletes húsa, tolla és finom pelyhei végett megérdemlené, ha, ki-

vált oly tájakon, hol a víz bőségben, tavak és folyók közeli szomszédságban vannak, általánosabban tenyésztés alá vennék; mert jóllehet a lúd szárazon is éldegél, mégis a vizet nem nélkülözheti, már természetes alkotása és jellegénél fogva szeret a vízben fürödni és uszkalni, s holmi vízi állatokkal táplálkozni, azért is a lúd-tenyésztés csak ott üzhető előnnyel, a hol arra az alkalmat már maga a természet is önként kínálja.

Tenyészludak megválasztásáról. A ki erőteljes ivadéokra szert tenni akar, az a-tenyész-állatok megválasztására különös figyelemmel legyen, és pedig a mi legelsőbbben a hímet vagyis a *gunárt* illeti, az erős testalkata, bátor tekintete, legkivált pedig nagy termete és vastag nyaka által tűnjék ki; míg a nőtény vagy *tojó* rövidebb lábu, széles talpú, zömök termetű, lefüggő hasu legyen; itt is némelyek a sötétebb színű tollazatuakat, mint edzettebb természetűeket, inkább szeretik, míg mások ismét csak a tiszta fehéreknek, és pedig tollaik végett adnak elsőbbséget. Tíz hónapos korától kezdve mindkét nembeli már tenyészképes, rendesen csak 4—5 éves korukig szokás meghagyni szaporításra, jóllehet a lúd valamennyi házi szárnyasok közt legtovább élél, s volt eset reá, sőt a természetbuvárok állítása szerint 50—60 év a lúdfaj közönséges élethosszának tekinthető.

Tojás és kotlás. Közönségesen 8—10 tojóra egy gunárt számítunk, s habár egy falkában több gunár is van együtt, azok ritkán veszekednek egymással, miután már természettől fogva szelidebbek, s czivakodásra, szerelemföltésre kevésbé hajlandók, mint a többi baromfiak.

A tojás ideje rendszerint tavasszal veszi kezdetét, sőt ha jó meleg ólban tartjuk, a lúd már február utoljával megkezdí a tojást; hogy a tojás ideje elérkezett, megismerhetjük arról, ha a lúd holmi gaz és ágakból fészket rak magának az ól valamelyik zugá-

ban, ekkor a tojót figyelemmel kísérvük, s ha netalán a mezőre járna, azt ki ne ereszsziük, mert megtörténik gyakran, hogy a mezőn hagyja tojásait, s ha az elsőt ott hagyta, rendszerint a többi tojásokat is ott vesztegeti el, mi a liba-pásztornak meglehet hasznára, de a gazdának csak kárára esik.

Egy jó tojó 14—15-öt tojik, ha azonban a tojásokat óvatosan elszedegetjük, azokat nem ritkán 30-ra sőt 40-re is felvihetjük; az elültetendő tojásokat hűs, száraz helyre kócz vagy pamut (vatta) közé teszszük; midőn a lúd pászmáját kitojta, kotlani kezd, mit sziszegéséről s arról is, hogy a fészektojásokat megülni kezdi, fölismerhetünk; legjobb, ha a kotlónak saját tojásait rakjuk alá, mert többek tapasztalása után az idegen tojásokat a kotló nem szívesen üli, sőt azokat el is hagyja; ezért ha nagyobb mérvben szándékunk libákat növelni, a fölös tojásokat tyúkkal vagy pulykával keltetjük ki, s ez esetben egy tyúk alá legfőljebb 5—6, a lúd vagy pulyka alá pedig 8—10-et tehetünk. A kotlókat ülés alatt szorgalmasan etetni kell, valamint arról is kell gondoskodni, hogy a szükséges víz a fészek közelében álljon.

29—33 nap múlva a kis libák kikelnek, ügyelnünk kell tehát különösen ez időtájban s a netalán már kikelt libákat az anyától egyenkint óvatosan eltávolítjuk, mert ha a lúd észreveszi azok csipogását, azonnal elhagyja fészket, s a még ki nem keltek a tojásban vesznek; a kis libákat pedig addig, míg anyjoknak vissza nem adjuk meleg helyre, legjobb tollak közé valamely szakajtóba teszszük: 24 óra hosszáig azoknak nem is szükséges eleséget adni. *)

*) *Lincolnshireben* Angolországban szokás 25-öd napra a kotló alatt a tojásokat átvizsgálni s azok végét óvatosan megrepesztetni s azt állítják, hogy ezáltal a kikelés könnyítve lévén, a kis libák rendesebben bujnak ki, s nem is szenvednek annyira vajadás közben.

Libák fölnevelése. A kis libákat néhány napig keményre főtt, aprított tojással és tiszta buza-korpa-keverékkel etetjük, ezután áztatott árpadarát, korpát, főtt burgonyát, egy kis saláta, csalán vagy somkóró zöldséget kapnak eleségül; ha az idő kedvező, s a harmat fölszikkadt, naponkint néhány órára a mezőre ki is eresztethetjük; hűs, esős napokon át azonban meleg ólban tartjuk.

Tíz hét múlva már anyjokkal a legelőre hajtathatjuk, hol egész napon át csipkednek annyi fűvet, a mennyi táplálkozásukra szükséges, mindazonáltal estelenként hazajövet egy-egy maroknyi darát vagy főtt korpát kapnak, hogy jó husban maradjanak.

Legnagyobb gondviselést igényelnek a kis libák, midőn szárnytollaikat kiverik, ez időtájban nagyon érzékenyek lévén, a gondos ápolást különösen megkívánják, tápdús jó szemes eleséggel kell tehát azokat ez idő lefolyása alatt tartani, — az átázás és fázástól pedig a lehető leggondosabban megóvni, mert ha ezen időszakot szerencsésen túléljük, úgy nem egyhamar árt többé valami egészségnek.

A már fölnövekedett libák nyáron át élelmöket a tar- és ugarfölkeken, legelőn, tavak és pocsolyák szomszédságában maguk fölkeresik, s ha e mellett hazajövet estelenként egy pár marok árpát, zabot vagy korpát kapnak még pótlékul, úgy rendszerint jól is fognak tenyészni; télire azonban tartásuk valamennyi baromfi között legtöbbbe kerül, miért is ősz utoljával, a mint a legelő fogyni kezd, azok mustrálásához fogunk, nem hagyva meg többet, mint a mennyi tenyésztésre szükséges, a többit pedig vagy a konyhára fölhasználjuk, vagy pedig a piacon értékesítjük.

Hizlalás.

Házi szárnyasaink között a lúd mindenekfölött legalkalmasabb a hizlalásra, s a fiatal libákat szintugy mint a vén ludakat egyaránt hizóra foghatjuk, a különbség csak annyiból áll, hogy a fiatalok sokkal gyorsabban föl hiznak, e mellett izletesebb falatokat is szolgáltatnak az asztalra, ezért a piacon jobban értékesíthetők is.

Hizlalásra a tápdús gabnaszemek között a kukorica érdemel elsőbbséget, melyet könnyebb emésztetés tekintetéből vízbe vagy tejbe szokás áztatni, kukorica hiányában árpa vagy hajdina-lisztből vagy édes tejjel föleresztett burgonya-morzsóka is alkalmas a hizlalásra. — A hizlalás tartama rendszerint 3—4 hétre terjed.

Egyenletes hévmérsék, az önkénytes mozgás gátlása s a sötétes helyen való elzárás legfőbb tényezői a gyors föl hizásnak. — Alsáciában, Franciaországban, hol a hizlalás kiváló kereseti forrását képezi a föld népének, követésre méltó példáját szemlélhetjük e tekintetben a munkafelosztásnak, a lakosság egy része csak a tojások kikeltésével foglalkozik s a kis libákat 10—12 napra eladja ismét másoknak, kik azokat 6—7 hónapos korukig fölnevelik, ezután pedig a tulajdonképeni hizlalóknak eladják. — A hizlaldákban mindegyik lúd elkülönített szűk ketreczben van elzárva, melynek feneke, a ganaj eltávolítása tekintetéből rácsozatos léczekkel van ellátva, — eleje pedig egy tág nyílással, hogy a lúd a táplálékot magához vehesse, mely rendszerint kukorica- és árpa-lisztből készült s édes tejjel föleresztett morzsókból áll; — az eleséget, szintugy mint az ivóvizet is a ketreczek eleibe állított vályuba naponkint háromszor föl váltva kapják; az ivóvizbe némelyek egy kis homokot s néhány csipet porrá tört faszenet, mások sót, borsot

vagy szegfű-szegeket tesznek, a minek, állítás szerint, a máj növekedésére van befolyása. Ezen eljárás mellett 3 hét lefolyása alatt a ludak tökéletesen meghiznak.

A tömés is, mely hazánkban általánosan mint gyors hizlaló mód szokásban van, szinte ismeretes, ugyanazon módon és pedig napjában háromszor történik, e célra néhol különös fehér pléből készített tömő-tölcséreket használnak, melyet a lúd gégájába illesztve, azon át az áztatott kukoriczát beletöltik.

Egyéb haszon a lúd-tenyésztésből.

Mint már fentebb említők, a lúd nemcsak izletes husa, hanem zsirja és tolla miatt is hasznos a gazdaságban; a lúdhús szintugy mint a disznóhús, ha czélszerűen kezeltetik, több ideig eláll, és pedig sülve szintugy mint nyersen besózva, vagy fölfüstölve; első esetben a ludat negyedekre szeldelve, valamely üstben vagy serpenyőben jól puhára megsütjük; erre egy lazuros fazék vagy edény fenekére néhány szőlővinyige-szálat helyezünk, s a lúdnegyedeket egyenkint belerakjuk, mindaddig, míg az edény egészen meg nem telt; ez megtörténvén, a kisült lúdzsirt fölibe öntjük, mely a lég behatását tökéletesen elzárja, egy-két hét múlva, midőn a hús az edényben leüllepedett, annak fölébe újból fölolvasztott disznózsirt öntünk, az edény nyilását elsőbben is borseszbe mártott, erre pedig faolajjal itatott papírral jól bekötjük.

Ha a lúdhúst besózva akarjuk továbbra is eltartani, a ludakat legczélszerűbben hosszában ketté vágjuk, s miután sóval egyenkint jól bedörzsöltük, valamely edényben egymás fölé rétegezzük, (szintugy mint a sertéshussal szokás) s egymáshoz nyomkodjuk, minél inkább megtelik az edény, annál tökéletesebb lesz a munka. — Midőn az edény már megtelt, az egész

fölibe fölolvasztott (de nem forró) disznózsirt öntünk, az edény nyílását pedig bekötjük.

A lúdhús fölfüstölése ugyanazon mód szerint történik, mint a sertéshús, akár negyedekre szeldelve, akár kétfelé vágva; legalkalmasb szelet a fölfüstölésre a lúd melle, mely legkivált Északnémetországban keresett fogyasztási czikket képez.

A lúd mája már a legrégebb időben a legjobb inyencz falatok közé tartozott, s már a rómaiak is kiváló gondot fordítottak a lúdmáj nagyra fejlesztésére. — Jelenkorban a strassbourgi ludmáj-pástétomok nemcsak Franciaországban, hanem külföldön is hiresek, hol legujabb adatok folytán évenként 150,000-nél több ludmáj-pástétom jő forgalomba.

A lúdvér, mig friss, szinte kedvelt és egészséges táplálék, mihelyt azonban bomlásnak indul, veszélyessé válik.

A lúdzsir a legfinomabb zsiradék egyike, mely különösen mellbetegeknek hasznos, ezenkívül főzni és berántani, még a vajnál is előbbvaló; — hajkenőcsnek pedig mindnyájak közt elsőbbséget érdemel; tisztított fehér viaszszal vagy pedig velővel egybeolvasztva néhány csöpp illatos olajjal jól átkeverve, a legfinomabb hajkenőcs készíthető belőle, magától értődik, hogy e célra a lúdzsirt megsózni nem szabad.

Házi szárnyasaink között a tollak haszna tekintetéből a lúddal egyik sem versenyezhet, a lúdtollak nemcsak a házi gazdaságban találnak sokoldalú alkalmazásra, hanem kereskedés tekintetéből is jelentékeny forgalmi czikket képeznek; háromszori mejeszítésre minden jóra való lúd megad $\frac{3}{4}$ font tollat, s ebből a gazdasszony szép kis zsebrevalót szerezhethet évenként magának, ha azokat összetakarítja és a vá-

— 45 —
rosba beküldi, nem pedig holmi csavargó furulyás
handlé-zsidónak fele áron vagy pálinkáért elveszte-
geti, sok tolyhós zsidó meggazdagodott már így a
szegény földnépének véres verejtékén! nem sokkal
okosabb volna, ha gazdasszonyaink egyetértve, közö-
sen értékesítenék a fölösleg tollakat, így legalább
nem gazdagítanak ama kapakerülő nemzetséget, mely
mint megannyi parasitaként anyagi és szellemi jólé-
tünk rovására élődik!

Ott, hol a lúdtenyésztés nagyban üzetik, s en-
nélfogva a tollak is nem megvetendő rubrikát képez-
nek a jövedelem sorában, igen czélszerűen cselekesz-
nek, ha mindjárt mejjesztés vagy kopasztás után a
tollakat három részre osztályozzák, és pedig az első
osztályba jönnek a legfinomabb pelyhek, melyek nem-
csak az ágyneműekbe, hanem holmi iparczikkek fel-
dolgozására is a legértékesebb anyagot szolgáltatják;
második osztályban a kisebb fosztani való tollak ke-
rülnek, míg a harmadik osztályba a nagyobb szárny-
tollak, melyek közül az írásra használhatók szinte
külön választhatók.

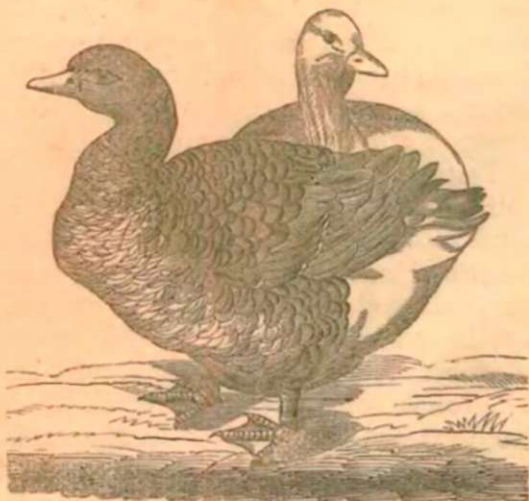
Többiben toll és toll között is nagy a különbség, a
sovány ludakról mejjesztett tollak sokkal finomabbak,
mint a hízott lúdaké; nemkülönben az eleven állatok
után nyert tollak elébbvalók, a leölt vagy elhullott
baromfi tollazatainál, ezért is a leölt jószágot még
azon melegében kell megkoppasztani, mert ha kihűlni
hagyjuk, a tollak sokat veszítenek értékükből.

A mejjesztésnél még különösen arra is ügyel-
jünk, hogy ez a rendes vedlés alkalmával, azaz akkor,
midőn a tollak tökéletesen kifejtettek (érettek) tör-
ténjék, megismerhetni pedig azon időpontot onnan is,
ha a kitépett toll szára többé nem véres; — az idét-
len tollak a mellett hogy selejtesebb áruczikket ad-
nak, még a romlásnak is inkább alá vannak vetve; —
továbbá gondviselést igényel még a tollak elrakása

is, a friss tollakat, mindaddig míg tökéletesen ki nem száradtak, zsákokba és vánkoshéjjakba zsufolni nem szabad, különben hamar összefülnek és megromlanak, a már kiszáradt tollakat nem valami nyirkos, dohos kamrába, hanem a száraz padláson rakjuk el, így aztán sokáig elállnak a nélkül, hogy jóságukból valamit veszítenének.

Lúdfajok.

A külföldi lúdfajok közül a *toulousi* vagy *pyrenaesi* lúd érdemel említést, mely nagyobb és izmosabb honi ludfajunknál, hasa majdnem a földet éri, e mellett sokkal szelidebb és csendesebb természetű;

Toulousi v. pyrenaesi lúd.

— tollazata sötét hamvas, barna csíkokkal; feje és nyaka sötétbarna, hasa valamint farka alja fehér, csőre narancssárga, lábai testszínűek.

A *khinai* vagy *hongkongi* lúd legnagyobb valamennyi ismert lúdfajok között, ezen nevezetes lúdfajt néhány évtized előtt a londoni ornithologiai társulat hozatta Khinából, tenyésztése jól sikerült, s igen szaporának mutatkozik, ugyszinté honi lúdfajunkkal előnnyel párosítható. — Tollazata hamvas színű, hasa fehér, lábai testszínűek; csőre fölött szaruforma kinövése van.

Khinai v. hongkongi lúd.

Ritkaságképen fölemlítjük még a *fodros farku ludat* is, melynek csinos fartollai a női pipere-árusoknál keresett czikket képez.

Lúdak betegségei.

Jóllehet a lúdak keveset szenvednek nyavalyákban, mégis nem ritkán a *dögvész* esik beléjük, mely

egész falkákat elpusztít, minek okát még ekkoráig nem sikerült kipuhatolnunk, a rendkívüli időjárás és a levegőben rejlő miasma, általában ezen veszélyes betegség szülőokának tekinthető; — a betegség többnyire oly gyors lefolyású, hogy ritkán enged időt gyógy-kísérletekre, — a még néhány órával leg-egészségesebbnek látszó állat hasmenést kap, étvágya megszűnik, s rögtön felfordul; — e baj ugyanazonosnak látszik a tyúkoknál említett baromfi-döggel, s ezért az ott említett megelőző rendszabályok veendő figyelembe, a beteg állatok rögtön elkülönítése, az ólakban összegyűlt ürülékek gyors eltávolítása és desinficiálása, egészséges szemes eleséggel táplálás és meleg ól a legbiztosabb praeservatívája a dögvész tovaterjedésének, — magától értetődik, hogy ily járványos időben a közös legeltetést is be kell szüntetni.

Tetvesség. Nyáron át sokat szenvednek a lúdak a férgectől, kivált ha fürdőviz hiányában vannak, leginkább pedig védetlen füleik vannak e bajnak kitéve, miért is a nyári hőségben ha azt észreveszszük, néhány csöpp lenmag vagy faolajt a füleikbe csöpögtetünk, mi által e hivatlan vendégek távol tarthatók.

A tetvek ellen az erdei páfrány (*Filix mas*) leveleit teszszük az ólakba alomnak, mitől a tetvek jobbára elpusztulnak.

Kergesség. Ezen kórság legtöbbször minden előposta nélkül hirtelen lepi meg a ludakat; a látszólag legegészségesebb állatok egyszerre csak forogni, keringeni kezdenek, s ha rögtön nem segítünk rajtuk, elhullanak; legjobb ilyenkor egy tüvel a lábaik uszhártyáin látható eret felbökní (eret vágni) ezután pedig hideg vízben megförsztetni.

Felfuvódás. A begy felfuvódása a lúdfaj sajátlagos nyavalyája közé tartozik, ha észreveszszük a beteg

állatnak pálinkába áztatott kenyeret aprított káposzta-levelekkel kell adni.

Mérgezés. A mérges bürök (*Cicuta virosa*) és a beléndfü (*Hyosciamus niger*) fiataloknak, véneknek egyaránt veszélyes, a megmérgezett állat szárnyait lelógatja, nehezen piheg, s végre görcsök között kimúl; ha ideje korán észreveszszük, friss édes tejet kell velök itatni, melybe egy kevés porrá tört rebarbara gyökeret keverünk. A csalán is, jóllehet igen kedves és vértisztító elesége a libáknak, de csak úgy, ha tiszta és friss, míg ellenben, ha lisztharmatos vagy tetves, veszélyes méreggá válik, ezért is, mielőtt elegsökök közé aprítanók, szorgalmasan kiválogatva, megtisztítandó.

* * *

Végül szükségesnek tartjuk itt megemlíteni, hogy halas tavakba vagy haltenyészdékbe sem a lúdakat, sem pedig a kácsákat nem szabad eresztetni, mivel azokban részint a kis halak, részint pedig a halikra elpusztítása által, sokkal több kárt okoznak, semhogy azt tulajdon adott hasznukkal fedezhetnék.

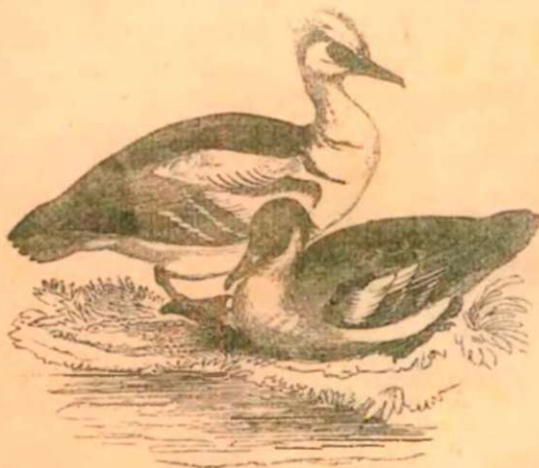
V.

A kácsa.

Rucza vagy récze szinte a vízi szárnyasok közé tartozik, sőt tekintve természetét, a vizet még a lúdnál is inkább megkívánja, ezért is tenyésztése, valamint a lúdé, csak ott előnyös, hol mindenféle pocso-lya, turján, vizenyös lápok közelében vannak, itt aztán egész nap elkószálnak s mindenféle vízi férgeket, pióczát, kigyót békát megesznek, úgy hogy egész nyáron át tartásuk semmibe sem kerül, s csak is

reggelenként adunk eleibök egy kevés korpát vagy malátát, hogy annál szivesebben haza szokjanak.

Tenyésztés és szaporítás. — A hímeket *gátsérnak*, a nőstényt *jérczének* hívják, mindkettő 3—4 évig szaporításra alkalmas; egy gátsér 10—12 jérczének megfelel; a jérce márcziusban kezd tojni, 15—20 tojást, sőt még többet is, ha a tojásokat óvatosan a fészekből elszedegetjük. — A kotlás időszakát megismert hetni arról, ha a jérce szalma vagy egyéb gizgazhordogat rakásra; különben igen rendetlen állatok,

Bubos kácsák.

tojásaikat bárhol is elpotyogtatják, ezért is legczélszerűbb azokat naponként megvizsgálni s a tojókat mindaddig elzárva tartani, míg nem tojtak.

A jérce rendszerint rossz kotló, sokkal tanácsosabb ezért a költést tyúkokra vagy pedig pulykákra bízni, melyek nemcsak kitartóbbak az ülésben, de gondosabb anyák is, tyúkok 10—12, pulykák 20 tojást megülnek.

Négy hét múlva a kis ruczák kikelnek, a legelőbb kibuvók mindaddig, míg a többiek ki nem keltek, a

koltó alól eltávolítandók, ezután pedig anyuknak visszaadhatók.— Legczélszerűbb pedig a kis ruczákat anyukkal a többi baromfitól elkülönítve tartani, igen gyámoltalan apró jószág az, a leghitványabb csibe is kifog rajtuk, s csak is akkor midőn már jóformán meg-növekedtek engedhetünk szabad járást kelést nekik.

A kis ruczák elesége az első napokban keményre főtt aprított tojás, édes túró, tejbe áztatott zsemlyéből vagy kenyérből állhat, később főtt vagy dagasztott kását, buza vagy árpa lisztet apróra vágott csalánt kapnak, utóbb azután főtt burgonya korpával kedves eleségük, ügyelni kell azonban hogy ezen elegy eleség erjedésbe át ne menjen, vagy is hogy meg ne savanyodjék, különben elhullanak tőle.— Egy hónapos korukban más mindenféle főzeléket, malátát, árpadarát kapnak. — Örizni kell továbbá a kis ruczákat minden átfázástól, legkivált akkor midőn tollaikat ki-kezdik verni, miután ez időtájban a hideg ellen leg-érzékenyebbek, szintugy nagyobb vizekre sem ereszük mindaddig míg meg nem erősödtek, elég ha lapos edényekben vizet állítunk eléjük, melyben szomjukat elolthatják és kedvük szerint pocsolyázhatnak.

A felserdült kácsák mindenféle hulladékot, gab-naszemeket szintugy mint bármiféle állati táplálékot megesznek; sőt még a dögöt sem utálják; e tekintetben étvágyuk a disznóéval vetekedik, e mellett emésztő tehetségük rendkívül gyors, nyáron át mint már em-lítők igen kevésbe kerül tartásuk télen pedig akármily-en aljas gabnával főtt burgonyával, korpával s holmi konyha hulladékkal könnyen kitelelhetők.

Haszon a kácsa tenyésztésből.

Ott, hol a táj és körülmények a tenyésztésre ked-vezők alig létezik házi szárnyasaink között egy is, mely nagyobb haszonnal kínálkozna mint a ruczák

fölnevelése, nem kívánnak azok különös gondviselést, sem őrizetet, nem is alkalmatlankodnak a gazdasszony nyakán, elkoborolnak naphosszát a pocsolyákban s köszönje meg a gazdasszony ha éjszakára haza botorkálnak; s azon csekély költséget és fáradságot melyet az első hetekben igényelnek izletes husokkal és tollaikkal sokszorosan megfizetik.

A fiatal kacsák összefelé legizletesebbek és legkövérebbek ezeket valamint a vénebbeket hizóra is foghatjuk és pedig külön elzárva, közönséges eleséggel ellátva néhány hét alatt jó husban fognak lenni. — Lehet a kacsákat még ezen kívül galuskával vagy áztatott kukoriczával tömni így sokkal hamarabb meghiznak és még kövérebbek is lesznek.

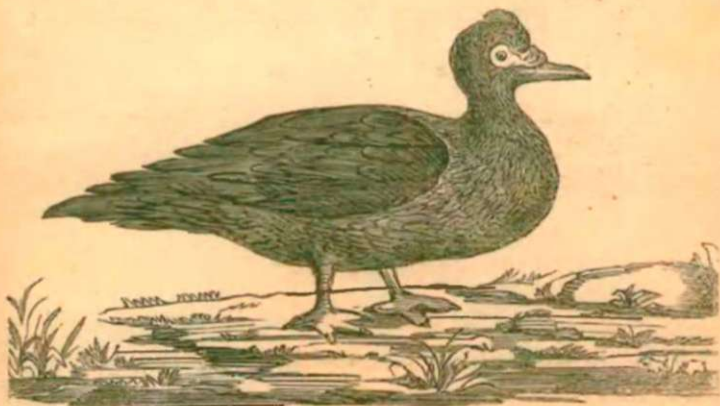
Szokás a kacsákat szintugy mint a ludakat nyáron át legalább kétszer mejjeszteni, habár tolluk a ludtollnál alábbvaló, mindazáltal gazdasági czélokra, dunnák és párnák kitömésére előnnyel felhasználható. Pelyhük azonban a ludpehelynél is finomabb legkivált pedig a télen át gyűjtött pelyhek, a dánpelyhekkel bátran vetekednek.

Kacsa fajok.

A külföldi fajok között az *afrikai* vagy *pézsmakacsa* (*Anas moschata*, Bisamente) érdemes mindenk fölött honosításra. — Nagyobb az a honi fajnál, gát-sérja csaknem akkora mint egy középszerű lud szemei körül vörös mirigyek, csőre tövén pedig piros kinövés vagyon, lábai zömök vastagok, karmai hosszúk tollazata sötét tarka, taláztatnak azonban fehérek is — párzás ideje alatt, vagy ha valamely idegen állat vagy ember közeledik feléje fejtollait felberzezi; e mellett különös nem épen kellemetlen pézsmaillatot terjeszt maga körül, mely keggivált párzáskor érezhető, — a jércze természetére kisebb.

Természetes sajátosságaira nézve ezen kácsa faj egészen eltér a honi fajoktól, a vizet kevesbé szereti, s inkább a szárazon keresi élelmét,— éjjeli nyugvásra magasan fekvő tárgyakat keres, s szintugy mint a tyúk a fák ágaira föl ül; hangja rekedt s így kevesbé lármás természetű, járása szerfölött lassú nehezkés.

Pézsmakacsa.

Eleségök mindentféle gabna szemekből, csigák és férgekéből áll, melyekre valóságos vadászatot tartanak, ezért is kertekben mint féregirtók hasznos szolgálatot tesznek, — többiben valamint a közönséges ruczák, mindentféle hulladékkal és maradvánnyal beérik.

A jércze esztendőn át 2—3 pászmát tojik 10—15 évvel, tojásai nagyobbak a közönséges kácsa tojásoknál; e mellett jobb kotló is s tojásait rendszerint maga üli 30—31 napig; fészkrét legszivesebben valamely félreeső csendes helyen rakja meg, s ez esetben nem szabad azt többé háborgatni különben hamar oda hagyja.

A kikelt ruczák ugyanazon táplálékban és gondviselésben részesülnek mint a honi fajok, s anyok vezetése és oltalma alatt gyorsan is nevednek.

Husok kivált a fiataloké igen izletes, a vénebbeké az átható pénzma szag miatt kevésbé élvezetes.

A pénzma gatsér összepárosodik a honi fajbéli jérczékkal is, és ezen keresztezésből korcsok támadnak melyek sokkal nagyobbak a honi fajnál és mindennek fölött izletes pecsenyét szolgáltatnak, a korcsok azonban további szaporításra képtelenek (magtalanok).

* * *

A kácsa betegségek ugyanazok levén a ludbetegségekkel, ennél fogva orvoslásukat is ugyanott megtaláljuk.

FÜGGELÉK.

A galambokról.

Szelidített házi szárnyasaink között a galambok azok melyeknek rendszeres tenyésztésére legkevesebb gondot fordítanak, s ezen elhanyagolt gondviselés részben oka annak, hogy a galambok után remélt haszon is ritkán felel meg a gazda várakozásának, sőt tokintve a céliránytalanul elfecsérelt drága szemes eleséget az nyilvános kárára van a gazdaságnak. Hogy pedig a galambtenyésztés is jövedelmező forrása lehetne a gazdaságnak, példaként szolgálhat Franciaország és a belgaföld, hol nagyobb szintugy mint kisebb gazdaságokban a galambokat rendszeresen tenyésztik, s számokra külön duczkokat s tornyokat építenek.

Ellenében küzd a galambtenyésztésnek hazánkban azon előítélet is, melyszerint a galambok a gazdaságra nézve kártékony madarak közé soroltatnak, s mint ilyenek uton utfélen el is pusztítatnak; — valóban nincsen szomorubb helyzet, mint mikor a gazdaság egyik vagy másik ágában a józan tapasztalás

helyett ferde előitélet ver gyökeret, mily nehéz feladat ezen átöröklött előitéletek ellen küzdeni, a mindennapi tapasztalás elége igazolja. A legsúlyosabb vád, melyet e tekintetben a galambok ellen felhoznak, az volna hogy azok a vetésekben, szintugy mint a fölsomózott gabnában tetemes károkat okoznak.

Galambdúc.

Tekintve a galambfélék természetes tulajdonságait, mindkét vád alaptalanságáról azonnal meggyőződhetünk; legelsőbbben is a galamb nem tartozik azon madárfajokhoz, melyek élelmüket kaparva keresik, mint például a tyukok, pacsirták, fürjek, foglyok stb. lábainak különyszerű alkotásánál fogva pedig kaparásra egyáltalában képtelen, ezért is csak a földszinén

elhullott magvak szedegetésére van utalva; ugy szintén a kalászok kikezdésére sem bir természetes hajlammal és elég ügyességgel, s ha látunk is néhol csomók és asztagok körül galambcsoportokat, azok legfellebb csak az elhullott szemeket böngézik fel, melyek amugy is veszendőbe mennének; hogy pedig a rosszul beboronált gabna szemeket fölszedik, az tagadhatlan, de hát a földszinén heverő gabna így is ugy is veszendő s ha a galambok nem szednék is fel, a madarak és más állatok lakomáznak rajta, a mi utóvégre még nagyobb vasztesség.

Mindezeknél sokkal nagyobb azon haszon, melyet a galambok a gyom és parajmagvak fölemésztésével éven át a gazdának tesznek, e tekintetben egy példát a gyakorlat teréről:

Az 1789-diki francia nagy forradalom kormánya mely a hűbéri kor, s a patriarchalis családi élet utolsó maradványait is kitörtölni igyekezett a francia nép emlékéből, egyik rendeletében, a galambtornyokra és duczkokra is kimondta anathemáját, s azok lebontását elrendelte, látszólagos érvül a galambok által okozot károkat hozván föl; későbbi időkben a császárság idejében a törvényhozás fontolóra vevén a forradalmi kormány rendeleteit, a galambtenyésztés ellenében kiadott határozatok is vita alá kerültek; a legjelesebb gazdász tekintélyek többek között Beffroy a párisi gazdászati egyesület tagja, a galambtenyésztés hasznát kiemelvén, azt e következő tapasztalati adatokkal indokolá:

Azon hasznos szolgálatok ugymond melyet a galambok a gazdaszatnak tesznek nyilván szembeszökők ott, hol kiválólag t. buza termesztéssel foglalkoznak, így például azon kerületekben, hol a legszebb legtisztább és legsúlyosabb buza termesztetik, mióta a galamb duczkok eltöröltettek a szántóföldek évről évre mindinkább elgazosodva, csak hitvány gabnát

teremnek, úgy hogy a föld népe önkényt fölkérte az uradalmakat, hogy galamb tornyokat és duczkokat fölállítva a szántóföldek elgazosodásának az által eleje vétessék.

Hogy a galambok csakugyan tömérdek dudva és parajmagot felemésztenek, meggyőződhetünk ha legkivált a parlagi galamb begyét bonczkés alá vesszük, hol annak tartalmát nem ritkán s csaknem kizárolagosan gyommagvak képezik; e tekintetben tehát a galambok nem hogy ártalmára hanem nyilvános hasznára vannak a földmivelésnek, a mennyiben az évenként mindinkább elhatalmaskodó, gyom és dudvától megtisztítják földeinket.

Van azonban a galambtenyésztésnek pecuniáris tekintetben is haszna; a táplálkozás kérdése, nagy horderejű kérdés a társadalomban, a tudomány pedig kétség kívül helyezte, hogy az ember táplálkozásánál a hús nélkülözhetlen, a hús termelés ennél fogva a társadalom életkérdései közé tartozik; már pedig a húsneműek között alig létezik egészségesebbe mellett olcsóbb a szárnyas állatok nevezetesen a galambok-husánál, áll ez pedig legkivált a mezsei gazdasátnál, hol a szárnyas állatok, úgy a galambok fölnevelése jóformán alig kerül egyébbe a gondviselésnél.

Hátrányára van a galambtenyésztésnek hazánkban azon ferde nézet is, mely a galambokat szintugy mint más vadmadarakat uratlan jószágnak tekinti, csavargó kósza vadászok, sőt a legutolsó pór is jogosultnak érzi magát uton utfélen a galambokra vadászatot tartani;— hogy a tulajdon jog illetén tiszteletben tartása mellett a galamb tenyésztés sikere vajmi kétes és bizonytalan, úgy hisszük nyilván való; míg tehát házi galambjainkat szintugy mint egyéb házi szárnyasainkat, a nyilvános pajkosság ellen (mint más mivelt országokban) törvények nem oltalmazták, szóval míg mezsei rendőrségünk a vagyon biztonság

megőrzésére, szigorú rendszabályok foganatosítását czélba nem veendi, addig az apró majorság ezen jövedelmező ága sem fog általánosan kamatozóvá lenni.

Galambfajokról.

Alig létezik amadárvilág egyik nemében is annyi-féle változatosság, mint a szelid galambok fajtái között, nagyságra, tollékre és színezetre nézve a legkülönbözőbb változékokkal találkozunk itt, a legkisebb buk-fencz — purczli és sirályka, és a legnagyobb golyvár vagy csibe galamb között, a nagyság minden fokozata föllelhető, szintugy a színézetek is a legkülönbözőbb vegyülékben képviselve vannak; mig a tollék piperéje a legkülönszerűbb alakokat tünteti fel azok között; — jelen fuzetkénk korlátolt hasábjain nem bocsájtkozhatunk ezen egyes fajok monographiájába s fölvelt czélunkhoz képest csak is a galambtenyésztés teendőire szoritkozunk, szenvedélyes galambászainkat pedig, kiket az egyes fajok ismertetése közelebbről érdekelne, *Neumeister C. Das Ganze der Taubenzucht* című monographijára utaljuk, hol az eddig ismert galamb-fajták körülményes leírását s azok természetü ábráit megtalálják.

Természetes sajátságait tekintve szelid galambjaink két különböző változatokra oszolnak u.m. parlagi és házi galambokra. —

A parlagi galamb — (*Columba livia fugens*) — rendszerint hamvas, kék színű, szárnyain két fekete sávval, — taláztatnak azonban tarkák is; — élelmét szintugy mint a vadgalamb csoportosan keresi; többiben a házigalambnál vadabb természetű, szereti a csendesebb tanyát, ezért tenyésztése csak ott sikerül, hol a lármától és egyéb zörejtől nyugelomba van, évenkint 3-szor költ s a téli zord időszakot kivéve élelmét maga fölkeresi, ennélfogva etetni egész nyá-

ron át nem szükséges.— Nagyobb duczkok és tornyok benépesítésére ezen faj különösen ajánlkozik.

A házigalamb — (*Columba admista domestica* — inkább az emberek társaságához van szokva s szülő házatól ritkán távozik nagyobb távolságra, ezért is elvárja a rendes etetést,— de egyszersmind rendkívül szapora s a vedlés idejét kivéve egész éven át költ.

Galambducz vagy házról.

A ki galambot akar tenyészteni, annak mindenek előtt alkalmas tanyáról, galambducz vagy házról kell gondoskodni; milyen alakú legyen a galambducz, oszlopon álljon-e az, ereszet alá legyen alkalmazva, vagy pedig a padlás valamely részén elrekesztve, az keveset változtat a dolgon; legfőbb az, hogy akként legyen készítve, miszerint a galambok hatalmunkban legyenek s azok között bármikor tetszés szerint minden nagyobb háborgatás nélkül mustrát tarthassunk, továbbá hogy oda semmiféle ragadozó állat, milyen különösen a macska, görény, patkány stb. be ne férhessen mert azok legszebb reményeinket egy éjjelen át tönkre tehetik.

Tekintettel a parlagi galambokra, mint már említők, a lehető legcsendesebb környéket válasszuk, a folytonos zörej, járás kelés ezen amúgy is félénk madarakat hamar elijeszti, minek következtében örökre bucsút vesznek a kapufélfájától.

A galambducz belsejében, minden egyes pár galamb számára egymástól elkülönített, deszkával elrekesztett fiokok, czellák készítendők, mert a galambok, különösen pedig a bakok párzás ideje alatt szerfölött irigykedő természetűek és a fészekről elverik egymást, ezért szükséges hogy minden egyes párnak elkülönített menedékhelye legyen.

Ezen fiokok vagy czellák mindegyikébe egy szal-

mából vagy vesszöböl font, költő kosárka helyezendő, melyet a fiak kiröpülése vagy eltávolítása alkalmával mindannyiszor kikell tisztítani.

Hogy pedig a haza térő galambok a pihenésre alkalmas helyet találhassanak, a ducz külső részén egyszersmind ülésdeszkák czélszerű alkalmazásáról sem szabad megfeledkeznünk.

A ducz vagy galambház benépesítése.

A ducz benépesítése lepczélszerűbben tavasszal és pedig fiatal galambokkal történik; e végből még tél utoljával szerezzünk be annyi pár multévi költésbeli galambot, a mennyit tenyésztésünk megkezdésére szükségesnek gondolunk, s miután a galambház minden ki s bejáró nyílásait elrekesztettük, a galambokat abban szabadon bocsájtjuk, naponként reggel bizonyos órában friss ivó vízzel és elegendő eleséggel el látjuk, egy bizonyos időpontot az etetésre nézve megtartani azért is szükséges, mert a galambok ez által leghamarább megszokják gazdájukat, úgy hogy utóbb is midőn már szabadon járnak annak hívására — füttyentésére — azonnal körülötte összesereglenek.

Három vagy négy hét múlva, a mint észreveszszük hogy a fészkekben már fiak sipognak, a ducz ajtaját vagy röplyukait kinyitjuk, s a galambokat szabadon eresztjük, most már biztosak lehetünk hogy többé tanyájukat el nem hagyják.

Az etetést ezután már kívül a szabadban szorhatjuk eleibök, szokott füttyentéssel híván őket a lakomára.

Ha a galambházat nyáron át akarjuk benépesíteni, úgy különösen ügyeljünk arra, hogy a tenyészgalambokat közeli szomszédságból ne vegyük, mert az ilyenek, kivált ha még hozzá vének is csak igen nehezen szoknak az új tanyához, s nem ritka eset hogy

fiastól együtt régi megszokott helyükre vissza-költöznek.

Galambok elesége és etetése.

Kukoricza, árpa, zab, hajdina bükköny és a tiszta buza ocsuja a galambok közönséges elesége közé tartozik, — a szőlő magvai is a törkölyből kirotálva és megszáritva igen jó táplálékot adnak telire; ha azt akarjuk, hogy szaporán költsenek, olykor néhány maroknyi kendermagot adunk eleibök. Az eleséget a galambház előtt tisztára söpört helyre szorjuk, és pedig napjában kétszer, reggel es ozsona tájban, délben etetni nem kell, mert akkor jobbra fészkeikbe visszahuzodva pihennek — szundikálnak; gondoskodnunk kell továbbá arról is, hogy a ducz közelében a friss ivó viz legkivált e nyári hőségben soha sem hiányozzék.

Szeretik a galambok még ezen kívül a fűszercs növényeket is, mindenek felett pedig a kömény és anizs magot, ugy szinte a söt is, ezért ha különösen kedvükben járni akarunk, olykor olykor köménnyel vagy ánizsal fűszerezett és jól megszózott pogácsákat is adhatunk nekik, ez által annyira a tanyához édesgetjük, hogy azt soha el nem hagyják, de söt még idegen galambokat is oda csábít ezen kedves lakoma, s ez egyik arcanuma a galambtenyésztésnek.

Költés s a galambfiak felnevelése.

A galamb párosan él egymással, a him—melyet közönségesen baknak nevezünk — a leggyöngédebb szeretet és példás egyetértésben él a maga nöstényével, együtt fáradoznak a fészek rakásban, együtt költik ki a tojásokat és pedig úgy hogy nappalon át felváltva, éjjel pedig a nöstény maga üli a tojásokat, a bak pedig őrt áll előtte; közös gondal ápolják, etetik és nevelik fiaikat. A párzás az időjárás minősége sze-

rint tél utoljára vagy tavasz elejére esik, a bak ekkor kiválasztja a maga párját, előtte föl s alá sétálva brúg kakaskodik, mintha csak kiérdemelni akarná szeretetét, míg végre a nőtény is megadja magát, s közösen a fészek rakáshoz fognak.

A nőtény most már megüli a fészket és 36 óra lefolyása alatt kettőt tojik, 16—20-nap múlva pedig a bak és nőtény felváltott ülése mellett a galambfiak kikelnek.

A galambfiakat a bak és a nőtény legnagyobb gondal etetik; az eleséget előbb begyűkben megpuhítva mintegy könyebben emészthetővé teszik, a mint pedig már felnevekedtek fokozatosan, keményebb szemes eleséghez szoktatják azokat.

Midőn a galambfiak már szárnyra kelnek, az öregek kiverik fészkükből, s további föntartásukról gondoskodni késztetik, egy ideig ugyan követik még az öregeket s az eleséget velük megosztják, utóbb azonban midőn azok ismét a költéshez fognak, végkép magukra hagyatnak.

Hat hónapos korukban a galambfiak már tenyészképesek, de szaporaságuk 4—5 évig tart, s jöllehet 20 évig is élélnek, azonban ritkán szokás őket annyi ideig meghagyni, miután elvénülve tenyészképességük is mindinkább hanyatlik, a vén galambok mustrálása ennél fogva minden évben a szükséges teendőkhöz tartozik, ha a ducz népességet jó erőben fentartani akarjuk; sokszor minden egyéb más ok nélkül csupán azért mert a tenyész galambok elvénültek, a szaporaság évről évre csökken.— A mustrálás közönségesen úgy történik, hogy a galamok körméből minden évben egyet elcsipünk (vágunk), s mindazokon melyeknek már 4 körmük hiányzik, túladunk, ezen műtét legkevésbé sem jár kinzással, e mellett a legegyszerűbb és egyszersmint a legbiztosabb is.

Megjegyzendő itt még, hogy a tenyésztésre szánt

galambfiakat mindig az első tavaszi vagy nyári nem pedig az őszi vagy téli költésből válasszuk, mely utóbbiak rendszerint gyengébb természetűek lévén csak satnya ivadékot nemzenek.

A galambtenyésztés titka.

Sok mindenféle csodaszerc, arcanumok és receptumokkal ámitották és ámitják még most is a könnyen-hívőket, midőn a galambtenyésztés sikerét, holmi babonás eszközök czélba vételétől várják; az egyik állítólag arra való, hogy a duczkot el ne hagyják, így például ha halott ember koponyájából itatjuk, a másik az idegen galambok elcsábítására van ajánlva s így tovább — mindezen csodaszerek és receptumok alaptalan mende mondák, s legtöbbször azt csálják meg a ki hitelt ad azoknak.

A galambtenyésztésnek szintugy mint bármely más házi állattenyésztésnek egyedüli titka a természet-szerű gondviselésben rejlik, ha azt megadjuk nekik a jó siker sem fog elmaradni.

Azt mondják a galambok nem maradnak a duczban, csak vizsgáljuk meg közelebbről az okát, nem-e talán valamely ellenség leskelődik utánok, s készteni elhagyni tanyájukat? — Sokszor a halomra gyűlt ganajlat, tisztátalan ronda fészkek, s ennek következtében elszaporodott férgek sokasága okai, hogy gondatlan gazdájuktól örökre bucsút vesznek; — legtöbb esetben a fukar etetés, kényszeríti távozni azokat, s ha ne talán a szomszédságban jól terített asztalra találunk, ne csodálkozzunk ha ott fészkelik be magokat, hol eleségben bőven részesülnek. — S ez tulajdonképen titka a galambtenyésztésnek! Tisztaság, nyugalmas tanya és rendes etetés, azon varázserő, melyel hozzánk édesgetjük a galambokat, s a hol ezen három tényező meg van, ott a kívánt siker sem fog elmaradni.

Dísz baromfiakról.

Ezen czimben tenyész ismertetését adjuk, mindazon madaraknak, melyek nem annyira haszon mint ritkaság kedvéért, az apró majorságban tartatnak és szaporítanak s annak inkább csak díszül szolgálnak, milyenek: a páva, fácsány, fogoly, tűzok és a hattyú.

A Páva.

(*Pavo critsatus.*)

A páva eredeti hazája kelet India, hol az utasok tanúsága szerint egész falkákban vadon tenyészik; Azsia népeinél a páva már legrégibb idők óta ismere-

A Páva.

tes, ragyogó tollazata s izletes husa miatt keresett, s rendszerint jó áron kelendő volt. — Az ó-görög és római hitrege Hera (Juno) istenasszony kocsiját pávákkal vonatta; innen a páva mint a kevélység jelképe még mai napig is allegorikai jelentőséggel bír. Hasonlólag a többi házi szárnyasokhoz, a páva elesége gabna szemekből, legkivált pedig árpából áll; ezenkívül mindenféle gyökerek, gumók, békák és gyíkok,

kedvencz táplálékát képezik; természeti ösztönénél fogva, ha korlátolt udvarának gátjain túl szabadulhat, — ligetek bokrok, zöldséges és veteményes kertekben legszivesebben keresi föl táplálékát, s nem ritkán a virágok bimbóit, a fák rügyeit lecsipkedi. sőt csemegösségénél fogva, még a tulipánt hagymákat is kivagdossa a földből, s így ha kellőleg nem vigyázunk reá szépségét sokszor drágán megfizetteti. Éjjeli meghálásra mindig magasan álló tárgyakat, legszivesebben háztetők gerinczét, szabadon álló fák tetejét választja.

A párzás közönségesen tavasz utoljára esik, a jérce fészket rendszerint valamely félre eső helyre a földön rakja meg, s ott üli 5—6 söt nem ritkán 12 a pulykáéhoz hasonló barnás sárgán pettyezett tojásait; harmincz nap mulva a pávafiak kikelnek, ezeket eleinte turóval, hangyatojással, úgy szinte keményre főtt, aprított tojásokkal kell etetni, különösen pedig addig, míg tollaikat ki nem verik a hideg szelek és eső ellen oltalmazni, különben szintugy mint a fiók pókák rendre eldöglenek.

Vedlés ideje alatt egy kis mézzel kevert buza vagy zab egycdüli orvosságuk, a friss ivóviznek azonban soha hiányozni nem szabad.

A himek (kanok) csak harmadik évben nyerik tökéletes tolléküket és hosszú farkukat; élettartamuk egész 20 évre terjed.

A közönséges pávának eredeti hazájában több fajai ismeretesek, melyek közül a tisztafehér, gyémántos ragyogó tollazata miatt a legbecsesebb.

Husa a fiataloknak igen izletes, sokan még a fáczányénál is többre becsülik, csak hogy ritkán kerül az szegény legény asztalára, régebben nagy lakomák és vendégségeknél fűszerekkel elkészítve, s nem ritkán a maga tollával földiszítve a nagyurak asztalán mint inyencz falat tündöklött.

A Fáczány.

(Phasianus colchicus.)

Hazája Azsia, nálunk már századok óta meghonosulva vadas kertekben tenyészik, — a tyúk félékhez tartozik.

Ezen csinos madár nagyságára nézve akkora mint közönséges házi kakas, tollékére nézve több tekintetben még a pávával is kiálja a versenyt; nyaka zöld, farka igen hosszú, feje teteje ragyogó hamvas színű, többi tollazata pedig tűzszin piros. Husa kitünő finoms izletes, ezért igen keresett is; a kakas sokkal szebb és nagyobb a jérczénél, valamint hogy husát is izletesebbnek tartják.

Ha a fáczány tenyésztést nagyban tervezzük, akkor legczélszerűbb számukra egy külön kertet kihasítani, melynek egy része begyepesítve s bokrokkal beültetve legyen, hogy a madarak a nyári forró nap-sugarak szintugy mint az átható esőzések ellenében menedéket találjanak; az ültetvényeket többiben igen czélszerűen olyan bogyos és magféle vadgyümölcsből tehetjük, melyek később azoknak egyúttal táplálékul is szolgálnak.

A fáczány elesége áll mindenféle szemes gabnából és zöldségnemüből, különösen sznretik a sárgarépát, csicsokát, salátát és a pasztinákat, ezért a fáczányos kertben ezen zöldségnemüek vetéséről is gondoskodjunk, szintugy többféle bogyók és magvak, nevezetesen a galagonya is eleségükhöz tartozik; míg a hangyatojások, szöcskők és mindenféle bogarak szinte kedves csemegejük.

Egy kakasra rendszerint négy jérczét számítanak, — mindkét nembeli egy éves korában legeröteljesebb —élettartamuk azonban 10—12 évig terjedhet.

A kakasok legkivált a párzás ideje alatt szerfölött czivakodó természetüek lévén, s nem ritkán halálra

üldözik egymást, miért is tanácsos a fáczányos kertekben egymástól elkülönített osztályokat bekeríteni, úgy hogy mindegyik csapat a maga kakasával biztonságban lehessen.

Marczius utoljával vagy április első felében a jérce tojni kezd, közönjégesen 10—12, zöldes hamvas barnán pettyezett tojást, melyek valamivel kisebbek a tyúktojásnál; ha a fáczány-tenyésztés, különös vadaskertekben nagyban üzetik, a jérce rendszerint valamely félreeső sűrű bozót tövében rakja meg fészket és költi ki csibéit; kisebb tenyészdekben a tojásokat mindannyiszor eltávolítjuk, s száraz korpá vagy polyva közt tartjuk mindaddig, míg egyik vagy másik alkalmas kotlóval ki nem költetjük; a közönséges házi tyúk e tekintetben mindenk fölött elsőbbséget érdemel, mely nem csak türelmesebb kotló, hanem gondosabb anya is szok lenni.

Husz vagy huszonöt nap múlva a kis fáczányok kikelnek s azonképen mint a csibék anyjuk oltalma alatt azonnal élelmüket fölkeresik; az első hetekben legcélszerűbb azokat valamely kas alá anyjukkal együtt külön zárni, melyet a nap melegebb óráiban gyepes helyre a szabadba kiállíthatunk, hogy a fiak a fűszálakat csipkedhessék, természetes gyp hiányában, mesterségesen készíthetünk ilyent ha t. i. árpával vagy búzával néhány ölnyi térséget számukra beveteményezünk.

Eleségük a fáczánycsibéknek eleinte aprított tojásból, kenyérmorzsából, apróra vágott saláta levelekből, s egy kevés hangyatojásból áll, melyet naponta több ízben eleibök találunk; a vizet azonban első napokban nélkülözhetik, úgy szinte ovjuk azokat a harmattól s egyáltalában az essőtől is, miután ezen zsenge korokban a nedvesség különösen veszélyes reájuk nézve.

Néhány hét múlva midőn a kis fáczányok már

megerősödtek, erőteljesebb táplálékhoz, nevezetesen beáztatott kukoricához tiszta buzához, árpához és köleshez szoktathatók, a tiszta friss víznek most már nem szabad hiányozni.

A harmadik hónap legvésteljesebb a fiatal nemzedékre, farktollai ezidőben kihullanak, s ujabbakkal váltakoznak, az állati táplálék, különösen pedig a hangyatojások siettetik ezen válságos pontot, s meg-ovják őket a veszélytől, azonban a jóból is a sok meg-árt, ezért csak keveset adjunk egyszerre eleibök.— Három hónapos koruk után az első vedlés túlélteivel a fáczányfiak, a vadaskertekben elhelyezhetők.

A fáczány szintugy mint a házi tyúk hizlalás alá vehető, leggyorsabban meghizik pedig, ha naponta 2-szer árpa és bablisztból készült galuskával tömjük, mely alkalommal legkivált arra ügyeljünk, hogy nyelvét visszafelé ne tűrjük, mely azonnal vészthozó reá nézve.— Olykor a fáczány-kakas a házi tyúkkal párosodik, ezen keresztezésből származott korcsok azonban további szaporításra képtelenek.

* * *

Miután nincsen mindegyiknek módjában, külön vadaskertet berendezni, mindazáltal ha a fáczánytenyésztést megakarná kísérleni kicsinyben, akkor re-kesszen el a baromfiudvar valamely sarkában 5—6 négyszög ölnyi területet, kerítse azt körül sűrű vasdrót hálózattal, tetejét pedig jó erős kötélmadzagból (spárga) font hálóval*), egyik végén üssön fel benne egy kis ólat, mely az esső ellen menedékül és meghálásra szolgáljon; ilyen különkerített udvarban egy kakas négy tyúkkal szépen fog szaporítani; sok haszon ugyan ezen korlátolt tenyésztés mellett nem várható,

*) A spárgából font háló azért szükséges, hogy a fiatalok midőn röplni kezdenek fejüket meg ne üssék, különben sok elvész közülök.

azonban kedvtöltés és gyönyörködtetés szempontjából, azon csekély költséget mégis megérdemli.

A fáczánnak különböző fajai közül, a *galléros fáczány*, az *arany* és *ezüst fáczány* a legszebbek közé tartoznak.

A fogoly.

Perdrix cinerea.

Tulajdonképen a vad madarakhoz tartozik, nem is szelidül meg soha annyira, mint házi szárnyasaink, sőt, ha fogságban van, még csak nem is szaporít, ennélfogva a fogoly tojásait, tyúkkal szokás kikölteni, mely egyszerre 20-at is megülni képes, legalkalmasabb pedig ezen s más kisebb madártojások p. o. a fürjtojások kiköltésére, a törpe és bantam jércze.

A fogolyfiak eleinte ugyanazon gondviselésben részesülnek, mint a fáczányok, s midőn már jóformán megnövekedtek szintugy mint azok, kölest, árpát, apró szemű kukoriczát, hajdinát kapnak eleségül.

A harmadik hónap a fogolyfiakra is válságos, ha azt szerencsésen túléltek, nem egy hamar van valami ártalmukra, ez időtájban tehát óvjuk azokat minden átfázástól nem különben az essőtől, s adjunk nekik néhakorban egy kis vörös borba áztatott zsemlyét vagy kenyert.

A fogolyfiaknak a mint a tojásból kikeltek lábaik sárgák későbbben azok megfehérednek, utóbb barnává három négy éves korukban pedig egészen feketére változnak, s innen ismerhetni meg egyszersmint azok életkorát is.

Ha a fogolyt bekerített sétányok vagy állatkeretekben mint díszmadarat tartani óhajtjuk, ugy szárnyaikat a szokot módon meg kell csonkitani, különben csak hamar bucsút vesznek a kapufélfától, s a maguk vadságába visszatérnek.

A tűzok.

(Otistarda.)

Hazánk siktoldén, néhol egész csapatokban tanýázik, s a legnagyobb madarak közé tartozik, magassága a 3 lábat is meghaladja.

Feje és nyaka hamvas szürke, háta rozsdás barna; feketével hullámozott, hasa fehér, a himnek orlyukainál bajuszforma szőrös kinövése van.

A tűzok maggal élő madarakhoz tartozik, tápláléka a gabnán kívül, még mindenféle zöldség u. m. káposztalevelek, zöld bükköny s füvekből áll, ezeken kívül a rovarok és férgek is kedvencz eleségét képezik. Tojásait (rendszerint kettőt) a buza közé rakja, s 30 nap alatt költi ki,

A tűzok ha fiatal korában fogságba kerül, az apró majorban igen könnyen megszokik, azonban a fogságban növelt madarak, nem szaporítanak.

Megtörténik gyakran, hogy a kaszások, tűzok tojásokra bukkannak, ezeket ki lehet költeni pulykával vagy kotlós luddal; a fiatalok első napokban keményre főtt tojás sárgát borba vagy vízbe áztatott rozskenyeret, később rozskenyeret és marha májat kapnak utóbb fokozatosan a gabnaszemekhez szoktatandók. Egy tökéletesen kifejlett tűzok 20—25 fontot nyom.

A hattyú.

(Cygnus olor.)

A vízi madarakhoz tartozik, s már legrégibb időkben kerti tavak díszéül tartatik.

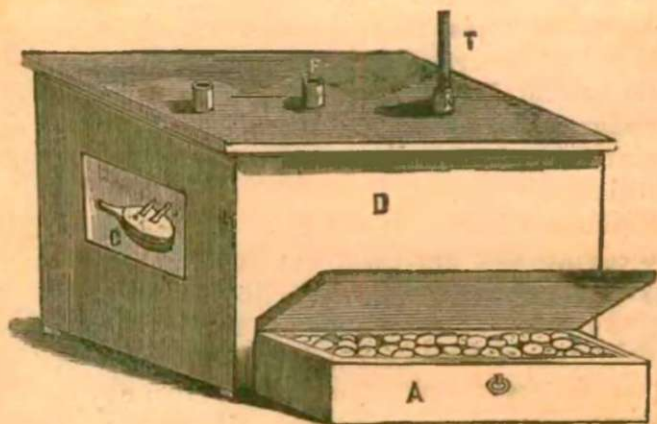
A néma hattyú, Oroszországban honos; csőre szép narancs-sárga, tövén pupos, tollazata hófehér, kantárja és lábai feketék; ez azon faj melylyel urasági kertekben leggyakrabban találkozunk, s a mely a fogságban is költ és szaporít, élettartamát 100 évre teszik.

Fészket legszívesebben a nádas közé rakja, s februárius végével 6—8 at tojik tojásait 6 hétig üli.

Elesége, mindenféle vízi állatok és növényekből áll, némelyek szerint azonban a halakat nem bántja, különben ugyanazon táplálékkal beéri, mint a többi vízi szárnyasaink.

Ha fogságban megtartani óhajtjuk, szintugy mint a többi vad madarakat szárnyán meg kell csonkítani.

Carbonier-féle költő-készület.

A hattyú különben nem csak diszes, hanem bátor madár is, mely különösen fészket és fiait élethálra védelmezi, miért is nem szívesen tűri, ha a kotlás időszakában feléje közelednek, s hatalmas szárnycsapással veszi üzőbe ellenségeit.

Az énekes hattyú (*Cygnus musicus*) fekete pup nélküli csőre által különbözik az előbbenitől, ez is az éjszaki vidékeket lakja, nálunk azonban ritkábban fordul elő, a fogságot szinte eltűri s szaporit is.

Még néhány szó a tojások mestertéges kiköltéséről

vagyis

A költő-kemenczékről.

A tojások mesterséges kiköltése, nem új találmány, az a legrégibb időkben ismeretes volt, már *Plinius* is említést tesz róla természet-históriájában, részletes leírásába azonban nem bocsájtkozott. — Annyi tény, hogy az egyiptomiak már emlékezetet meghaladó idők óta gyakorolják ezen mesterséges kiköltését a tojásoknak, jöllehet azt ott is bizonyos osztályok titokszerűen üzik: a költő kemenczék számát ez idő szerint Egyiptomban 386-ra teszik, mindegyik nagysága szerint 40—80,000 tojást befogad — s az évenként kikölt apró baromfi számát 92,000,000-ra becsülik.

Mint említők ezen a tojások kiköltésével foglalkozó egyiptomiak, művészetöket titokban tartják, s azt hagyományszerűleg utódaikra átöröklik; ügyességük és gyakoroltságuk e szakmában annyira ment, hogy hévmérő segedelme nélkül is a szükséges meleget csupán érzékeik után föntartják. Ezen egyiptomiak művészete azonban a szigorú titoktartás folytán reánk nézve csak holt töke maradt, mindaddig, míg, hosszas kutatások és kísérletek nyomán elvégre sikerült a rejtélyt megfejteni.

Azon számos műkészületek között melyek a tojások mesterséges kiköltésénél, mint megannyi újabb találmányok czélba vétettek egyszerűsége és czélszerűsége által a *Carbonier* féle érdemel elsőbbséget, áll ezen mesterséges költő készület egy négyszögletes faszekrényből melynek fölső részében egy horgany (czink) fiók ércrostélyzaton elhelyezve áll ezen fiók vízzel megtöltve egy kétágu lámpával (c) 50. C. hévfokra fölmelegítetik.

Alsó részében egy (A) fiókláda áll, szintén rostély-

zatos fenékkal, ezen fiókba szénára a tojások elhelyeztetnek; a mint látni való, ezen tojások úgy mint a természetes költésnél a meleget fölülről kapják; a légújulás a lámpa-égés következtében szakadatlan folyamatban lévő léghezam által (c—f) föntartatik (T) nél létező nyíláson át a hőmérő a szekrény belsőjében levő hőmérsékletet teszi szemléltethetővé.

A sikeres költés feltételeihez tartoznak: 1-ször az egyenletes hőmérsék, mely 40—41 c fok szerint változó ezen melegséget mely a tyúkfajnál a természetes hőmérséklet képviseli a tojások mint mellékelt ábrából látható csak fölülről kapják, mert ha azt minden oldalról egyformán behatna a tojásokra, akkor a tojás nedvessége gyorsan kiszikkadna, s az embryo 18 nap múlva elveszne; a hőség szárító következményét lehetne ugyan vizgőzzel egyensúlyozni. azonban *Carbonier* célszerűbbnek és egyszerűbbnek vélte azt föntebbi módon eszközölhetni.

Szükséges továbbá, hogy a tojások a költés egész tartama alatt sötétségben legyenek, e czébből *Carbonier* azt tanácsolja hogy a lámpa alatti rostélyzat sötét szövetű szőnyeggel beteritessék, mely a világosság behatását akadályozza.

Szintugy ügyelni kell arra is, hogy a készüllet minden rezgéstől megóva csendesen álljon, a mit a lábak alá helyezett négy ruggyánta (gumi) vánkoska által legbiztosabban lehet eszközölni.

A lég folytonos megújulása szinte egyik föltétele ezen műeljárásnak, a miről a szelelők által kellőleg intézkedve van.

De továbbá szükséges a tojásokat legalább napjában egyszer megfordítani, az embryo, mely a tojás felső részében képződik, ez által készítetik helyét szüntelen változtatni; — azon tojás mely meg nem fordittatik csak satnya madárfiat növel; de megesik

azis, hogy az embryo a tojás héjjához oda nő, minek következtében időnek előtte elvész.

Ha valjon minden madár-faj, kikelésére ugyanazon hévmérsékletet igényel-e? Carbonier összehasonlító kísérletei folytán például a kácsa tojások 3 fokkal kevesebb meleget kívánnak, s így kétséget nem szenved hogy a hévmérséknek is a madárfaj természete szerint különbözőnek kell lennie.

*

*

*

Mindezek előre bocsájtása után nyilván való, hogy ezen egyszerű eszköz célba vétele mellett, a tojások mesterséges kiköltése nem sok gondviselést és fáradságot igényel s az egészét rövideden egybefoglalva: a tojások naponkinti megfordítása, azok lehütése, továbbá a hévmérsék egyenletes föntartása azon csekély gondviselés melyet pontosan meg kell tartanunk; nyáron át a nagy hőségben egy lámpából is elegendő meleget fejleszt, s csak is hűvösebb időjárásakor, gyújtjuk meg mind a kettőt; s így ha ezen föntebbiekre pontosbn ügyelünk 21 nap múlva a kis csibék rendre ki fognak kelni, a midőn még 24 óra hosszág, a fiókban maradnak, később aztán vagy külön csirke növelében (poussinierekben) melyek szintén melegvizzel egyenletes hévmérsékletben tartatnak, vagy pedig ennek hiányában bármely gyapottal kibélelt és meleg helyen tartott kasban is fölnevelhetők.

Ezen előnyök mellett a Carbonier-féle költő-készület legkivált Franciaországban napról napra inkább elterjed, miután a kis csibék fölnevelése oly időszakban is, melyekben a tyúkok nem kotlanak, ez által lehetővé válik, a mi pedig különösen nagyobb városok közelében pénzelés tekintetéből is igen nyereséges vállalat.

Havi teendők emlékeztetője az apró majorság körül.

Január.

Az ólak melegen tartásáról gondoskodni kell.

Szigorubb hidegek alatt, a ludakat és kácsákat az ólban etetjük, az ivó-vizet ott adjuk eleibök, s azt mindannyiszor valahányszor befagy megújítjuk.

E hó váge felé a tyukok és galambok már párosodnak,

Ludak és kácsák hizlalása megszűnik miután a párzási ösztön már azoknál is fölébredt.

Az apró jószág tápdus eleséggel bőven ellátandó, hogy a hideg évszak sanyarjait annál egészségesebben túlélhesse, s kora szaporításra ösztönöztessék.

Február.

Az ólak tisztán tartandók, a fészkek pedig rendbehozandók miután e hónapban a tojás már egyáltalában folyamatban van.

Kotlók alá tojásokat teszünk, azokat valamely mérsékelt meleg helyen például az istállóban elültetjük; lehet azok alá már kácsa tojásokat is rakni.

Görény, nyuszt, nyest, menyétke ezen hónapban a baromfiak között nagy károkat tehetnek, miért is az ólak elzárásáról éjjelre gondoskodjunk.

A lopva tojók különösen szemügyel kísérendők, fészkeik kipuhatolandók, különben ha a menyétke előbb reá akad, csak az üres tojáshéjjakat hagyja a gazdasszonynak jutalmul.

Martius.

A ludakat és kácsákat reggelenként mielőtt kibocsájtanók az ólból megtojozzuk, különben tojásaikat elvesztesgetik.

Ludak és pulykák e hónapban már kotlanak, ez utóbbiak alá azonban csak lud vagy kácsa tojásokat teszünk, miután az időjárás a kis pulykák fölnevelésére még kedvetlen hideg lehetne.

Az e hónapban kikelt csibéket melegen tartani kell, különben sok elvész közülök.

Azon fiokgalambok, melyek ezen és a jövő hónapban kikelnek, szaporításra meghagyandók.

Április.

A tojásokat naponkint el kell szedegetni a fészekből, nehogy valamelyik kotló megülje.

Az apró jószágnak naponkint egy kevés zöldséget adunk, mely nem csak egészségökre szolgál, hanem a tojást is előmozdítja. — Olyan gyümölcsösökben, melyeknek alja gypsizból áll, s nincsen beveteményezve, a baromfinak szabad járást engedhetünk, tömérdek rovarokat és férgeket elpusztítanak azok itt, s megtisztítják gyümölcsösünket ezen kártékony állatoktól.

A kotlókat naponkint átvizsgálni, másokat ismét elültetni a mindennapi teendőkhez tartozik.

A tyukoknak olykor egy marok apróra vagdalt hagymát lisztel keverve adunk, mely többféle betegségtől megóvja azokat.

Május.

Különös gondviselést igényel ezen hónapban a növény-jószág nevezetesen a fiokpulykák, melyeket az átázás és fázástól oltalmazni kell.

A libák legeltetését is meg lehet kezdeni, azonban zord szeles nedves időjárásakor célszerűbb azokat otthon hagyni.

Ha a kis pulykák lábaikat fájlalják jó erős pálinkával meg kell azokat mosni.

A baromfinak hébe korba egy marok söt adunk mely egészségökre szolgál és emésztésüket előmozdítja.

A netalán fönmaradt burgonyákat szinte az apró jószággal értékesítjük (naponkint szükség szerint főzve).

Junius.

Pulykák, tyukok, ruczák még e hónapban elültethetők; azonban ezen valamint a jövő hónapokban költ növendék jószágot szaporításra már nem kell meghagyni.

A kappanyozás, kezdetét veszi.

A kora tavaszi ültetésből való csibék már hizóra foghatók.

Vén ludakat mejjeszteni, s füleiket lenmag-olajjal (a muslinczák ellen) bekenni lehet.

Julius.

Libák, pulykák, réteken és tarlókon e hónapban bő eleséget találnak.

A kácsákat időről időre a veteményesbe bocsájthatjuk hol sok kártékony férget, s rovarokat elpusztítanak.

Az ivó-víz napjában többször megújítassék, s az ivó-vályuba rozsdás vasdarabok tétessenek.

E hó elején még tyuktojásokat elültetni lehet.

Augusztus.

Az e hónapban rakott tojások, téli fogyasztásra a legalkalmasbak, — a tojások elrakása legcélszerűbben hamuban vagy meszes-vízben történik, lehet azokat holmi haszonvetetlen zsiradékkal is bekenni

A tarlón legelésző pulykák és libák, hazajövetkor salátaleveleket kapnak, szintugy a tyukok is gyakorta zöldséggel ellátandók.

E hónapban semmiféle jószág már el nem ültetendő, miután a késő költés után csak satnya ivadékot várhatunk.

Szeptember.

A baromfiak hizlalása egyáltalában megkezdhető.

Libák, ludak és kácsák mejjeszthetők.

A többire nézve a múlt hónapban említett teendők szem előtt tartandók.

Oktober.

A tenyésztő-állatok kiszemelése, a vénebb jószág kimustrálása, értékesítése és hizlalása legcélszerűbben ezen hónapban történik.

Tojás gyűjtés és elrakás a mindeneapi teendőkhez tartozik.

Rendes etetés és itatásról naponta gondoskodjunk, az apró jószágot pedig, mindig szemügygyel kísérjük, s netalán azok között a dög mutatkoznék rögtön intézkedjünk, s annak tovaterjedését meggátoljuk.

November.

A hizlalás még e hónapban is folyamatban van.

Az ólak kitisztítva rendbe hozatnak, aljuk szalma-törrekkel, vagy széna- murvával beterítendő; hogy a jószágnak jó meleg éjjeli tanyája legyen.

Hidegebb napok beálltával, tápdus eleséggel kell a szárnyasokat ellátni; minél jobb husban lesznek azok, annál

egészségesebben túl élők a téli évszak viszontagságait, s annál korábban megkezdik a tojáást.

A fölösleg jószág akár a piacon, akár a konyhában értékesítendő; — ludak és kacsák besózása, füstölése czélserűen most történhetik.

December.

Tisztaság, meleg ól, tápdús eleség, legfőbb tényezője a sikeres baromfi tenyésztésnek; a ki ezekre ügyel az biztos haszonra számolhat; ellenkező esetben csak saját veszteségére fog dolgozni; a mint az apró jószágot kiteleltetjük úgy vesszük majd hasznát is tavasszal; a jól telelt baromfi korábban megkezdik a tojáást, szebb és erőteljesebb ivadékot ad: míg a rosszul tartott, valóságos prédagazdaság, mert azt sem adja meg a mit rendetlenül élelmezésére elfecséreltünk. Jobb ha baromfi állományunkat őszszel kevesebbre vesszük, mint ha azt koplalni hagyjuk; — s ez az a mit szem előtt téveszteui nem szabad. — A mi az eleségre nézve áll, ugyanaz áll, az ólra nézve is, minél hidegebben ül a jószág, annál többet emészt, annál több eleségre van szüksége, a külső hideget a test melegének pótolni kell, ez pedig ismét bőségesebb tápot igényel főtartására s az az oka, hogy a hideg ólban telelő jószág sokkal többlet fogyaszt mint az, mely meleg ólban tartatik, a veszteség tehát ez esetben is nagyobb lesz. Bátran kimondhatjuk tehát, hogy a jó teleltetés, valamint egyéb házi állatainknál, úgy az apró jószágánál is alapja a sikeres tenyésztésnek!

Figyelmeztetésül.

Gazdatársainkat és gazdasszonyainkat, kiket netalán a jelesebb honi és külföldi baromfiak úgy szinte a disz madarak tenyésztése közelebbről érdekelne, a pesti honosító állatkert gazdag gyűjteményére utaljuk, hol tojások szintugy mint felnőtt baromfiak, a legjelesebb és legszebb minőségben megrendelhetők.